శ్రీరస్తు.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాంనమః.

శ్రీమదనన్త నిగమాన్త సిద్ధాన్త ప్రతిపాదక
సద్గ్రన్థేష్వత్యన్తోత్కృష్టతయా ప్రతిపాదితే
శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కన్ధే, ద్వితీయ చతుర్ద
శాధ్యాయస్థ బ్రహ్మస్తుతివ్యాఖ్యా.

శ్రీశుకభగవత్పాదాచార్యవిరచితా

శ్రీ శుక పక్షీయా ఖ్యా.

బెంగళూరు తులసీ వనవాసినా
తూప్పుల్ - వెంకటాచార్యేణ
యథామాతృకం యథామతి పరిష్కృత్య
కల్యాణపురీ మధ్యవిద్యోతమానయోః
శారదామ్బా- వాగీశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలయోః
ముద్రితా

—* సకోవిజయతేతరామ్ *—

౧౮౯౨ సం॥

ప్రకటన.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

ఇందువలన సకలభాగవతోత్తముల సన్నిధియందు అనేక ప్రణామ పూర్వకముగ విన్నవించడమేమనిన,

శ్రీమద్భాగవత మహా ప్రబన్ధమ్మునకు శ్రీశుక భగవత్పాదాచార్య విరచితంబై యుండు (శ్రీ శుకపక్షీయమ్బు) మనెడు వ్యాఖ్యానమ్ముతోగూడ శ్రీమద్భాగవత గ్రంథమన్తయును ముద్రింప నిచ్ఛగలవాడైనను సాంగముగ శ్రీ శుకపక్షీయము దొరకుటలో కాలవిళంబము యుండుటవలన ప్రకృతంబున దొరికినంత ఈప్రతిలోనుండు దశమస్కన్ధస్థమ్ముగనుండే బ్రహ్మస్తుతులుకు శ్రీ శుకపక్షీయ వ్యాఖ్యను ముద్రించియున్నాను.

గూడిన త్వరలోనే శ్రీ శుకపక్షీయవ్యాఖ్యా సమేతమ్ముగ శ్రీమద్భాగవత మహాప్రబంధము సాంగముగ ముద్రింపఁబడుతున్నది.

తూప్పల్ - వేంకటాచార్యః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాంనమః.

శ్రీమద్భాగవతీయ దశమస్కన్ధస్థ బ్రహ్మాదికృత గర్భస్తుతివ్యాఖ్యా

శ్రీ శు క ప క్షీ యా ఖ్యా.

{ శ్లో॥ బ్రహ్మాభవశ్చ తత్రైత్య మునయో నారదాదయః।
దేవైస్సానుచరైస్సాకం గీర్భిర్వృషణమైడయన్ ॥ }

వ్యా॥ (బ్రహ్మాభవశ్చే)తి = తత్ర-తదా వసుదేవదేవకీ కారాగృహే, ఏత్య- యోగప్రభావేన దేవకీసన్నిధౌ స్థిత్వేత్యర్థః, గీర్భిః - "అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇవ ద్విజ" ఇతి భగవత్ప్రోక్త సత్యప్రతిజ్ఞాప్రకాశక సత్యవిద్యావాక్యైరిత్యర్థః, వృషణమ్ - భక్తాభీష్టప్రదాతారమితి యావత్; ఐడయన్ - అస్తువన్, ప్రకృతి పురుషేశ్వరాత్మక తత్త్వత్రయాభివ్యఞ్జకయథోక్తసత్యవిద్యావాక్యైస్తుష్టువురితి యావత్.

{ దేవా ఊచుః॥ సత్యవ్రతం సత్యపరం త్రిసత్యం సత్యస్య
యోనిం నిహితం చ సత్యే। సత్యస్య సత్యమృత సత్యనే
త్రం సత్యాత్మకం త్వాం శరణం ప్రపన్నాః ॥ ౧ ॥ }

కాని పునస్తాని సత్యవిద్యావాక్యానీత్యాకాఙ్క్షాయామాహ- (సత్యవ్రత)మితి = సత్యః- నిర్వర్తితః, వ్రతః- "మాం ప్రపన్నో జనః కశ్చిన్న భూయో హాఽతి శోచితు" మిత్యాది ప్రతిజ్ఞాలక్షణో యస్య తమ్, త్వాం వయం శరణం ప్రపన్నా ఇతి యోజ్యమ్, (యద్వా) సత్యైః - సదాతనైర్నిర్జరైః, వృతమ్ - భవబన్ధాద్విమోచకత్వేన వరణీయమిత్యర్థః, (అథవా) సత్యైః - సనాతనైః, కాలకర్మగుణాతీతాప్రాకృతదేహైర్నిత్యై

ర్ముక్తజీవైః, వృతమ్ - సమన్తాదావృతమ్, తైరుపాస్యమాన మిత్యర్థః;తంత్వామిత్యాదిపూర్వవత్; కీదృశమిత్యాకాఙ్క్షాయామాహ = (సత్యపర) మిత్యాదినా= సత్యమ్ - సదాతనమ్, పరమపదలక్షణ స్థానం యస్యతమ్; త్రయః- విశ్వసృష్ట్యాది హేతుభూతా రజస్సత్వతమోగుణాః, సత్యాః - సదాతనాః, యస్మిన్తమ్; ప్రకృతిరూపేణ సామ్యావస్థాపన్నానాంతేషాం గుణానాం భగవన్తమన్తరేణాత్రయాన్తరాభావాదితిభావః. సత్యః - నిత్యః, నిఖిలనిగమ కదమ్బః; "అతఏవచనిత్యత్వ"మితిన్యాయాత్; తస్యయోనిః - ఆవిర్భావస్థానమ్, "యస్యనిశ్వసితమేవైతద్య దృగ్వేదో యజుర్వేదస్సామవేదోథర్వాఙ్గిరస"ఇతిశ్రుతేః; "శాస్త్రయోనిత్వా"దితిన్యాయాచ్చ;తమ్;విశ్వసృష్ట్యాది కార్యాను గుణ్యేననిఖిల నిగమ కదమ్బ ప్రవర్తకమితిభావః. సత్యే - నిఖిల నిగమ కదమ్బే, నిహితమ్ - ముఖ్యవృత్త్యాతేన ప్రతిపాద్యమాన మిత్యర్థః, సత్యస్య - చరాచరలక్షణస్య ప్రపఞ్చస్య,సత్యమ్-తత్తజ్జాత్యానుగుణ్యేనాన్తర్యామిసన్ చరాచరాత్మక నిఖిలప్రాణి ప్రవర్తకమిత్యర్థః,"తత్సృష్ట్వా- తదేవానుప్రావిశత్- తదనుప్రవిశ్య - సచ్చత్యచ్చాభవత్- యదిదం కించ - తత్సత్యమిత్యాచక్షతే"ఇతిశ్రుతేః;ఋతమ్- ప్రియవచనమ్,సత్యమ్- సమదర్శనమ్, "ఋతంచసూనృతావాణీ సత్యంచ సమదర్శన"మితి భగవతైవ వివృతత్వాత్; తయోర్నేత్రమ్-నేతారమ్, స్వభక్తేభ్యః ప్రకటీకుర్వాణమిత్యర్థః; ఏవంప్రకారేణ సత్యాత్మకమ్ - సత్యస్వరూపిణంత్వామితి సమ్బన్ధః. ||౧||

> మూ॥ ఏకాయనోఽసౌద్విఫలస్త్రిమూలశ్చతూరసః పఞ్చవిధష్షడాత్మా । సప్తత్వగష్టవిటపోనవాక్షో దశచ్ఛదోద్విఖగోహ్యాదివృక్షః॥ ||౨||

వ్యా॥ ఏవంప్రసఙ్గపరమాత్మతత్వాభివ్యఞ్జన ముఖేనస్తుతస్తత్స్వరూపంప్రకాశ్యప్రకృతి నియామకత్వేనతంస్తోతుం ప్రకృతి తత్వా

తత్కార్య స్వరూపనిరూపణేనద్యోతయతి- (ఏకాయన)ఇతి = అసౌ-
అస్మదాది సమష్టివ్యష్టి స్థూలసూక్ష్మ దేహాది ప్రపఞ్చః, ఆది- రుత్పత్తి,
స్తద్వాన్-వృక్షః, జీవానామేతద్దేహాది సమ్బద్ధస్య భగవత్సఙ్కల్పాయ
త్తత్వాదాదిమానిత్యుక్తమ్. తచ్చామ్నాతమ్ "ఆత్మమాయామృతే రా
జన్ పరస్యానుభవాత్మనః । న ఘటేతార్థసమ్బన్ధ స్స్వప్నద్రష్టురి
వాఞ్జసే"తి. కుతో దేహాదేర్వృక్షత్వమ్? ఇత్యాకాఙ్క్షాయాం తస్య వృ
క్షసామ్యాద్వృక్షత్వముచ్యత ఇత్యాశయేనాహ - (ఏకేతి) = ఏకా-
ప్రకృతిః, అయనమ్ - ముపాదానతయా ఆశ్రయోయస్య, ద్వే- తత్తత్పు
ణ్యపాపాయత్తే సుఖదుఃఖే, ఫలేయస్య; త్రయః- గుణాః, మూలానియ
స్య; చత్వారో- ధర్మార్థకామమోక్షాః, రసాః - మధూని, క్షీరాణివాయ
స్య; పఞ్చ- మహాభూతాని, శిఫాః - స్కన్ధాదయః, ప్రసృత మూలాని
యస్య; షట్ - జన్మాస్తిత్వవృద్ధిపరిణామాపక్షయనాశాః, ఆత్మా- స్వ
భావోయస్య; సప్తత్వక్-చర్మమాంస రుధిరమేదోమజ్జాస్థీనిత్వచోయ
స్య; అష్టౌ- ప్రకృతిమహదహఙ్కార పఞ్చతన్మాత్రాణి, విటపాః - శా
ఖాః యస్య; నవ - ద్వారాణి, అక్షాణి-కోటరాణి యస్య; దశ-జ్ఞాన
కర్మేన్ద్రియాణి, ఛదాని - పత్రాణి, యస్య; ద్వౌ - జీవేశ్వరౌ,
ఖగౌ - పక్షిణౌ, యస్మిన్; అత్ర దేహాదేర్వృక్షత్వోక్త్యాతస్య శ్రీహ
రిభజనరూపకుఠారేణాఞ్జసా ఛేదనీయత్వం సూచయతి. ॥౭॥

మూ॥ త్వమేక ఏవాస్య సతః ప్రసూతి స్త్వం సన్నిధానం
త్వమనుగ్రహశ్చ । త్వన్మాయయా సంవృతచేతసస్త్వాం
పశ్యన్తి నానా న విపశ్చితో యే॥ ॥౩॥

వ్యా॥ ఇత్థం దేహాదిస్వరూపనిరూపణేన ప్రకృతితత్వస్వరూ
పం ప్రదర్శ్య తన్నియామకేన త్వయైవ వయం సర్వే జీవా దేహాదిసమ్బన్ధం
ప్రాప్య తత్పరవశీకృతా ఇతి జీవతత్వస్వరూపమపి దర్శయన్ స్తౌతి-(త్వ)
మితి = సతః- సత్వస్యాస్య స్థూలసూక్ష్మ దేహాది ప్రపఞ్చజాతస్య,

త్వమేక ఏవప్రసూతిః - ప్రసవితా, ఉక్తసూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహాది సమ్బన్ధఘటకః, తత్వస్య హేతుః అస్మదాదేరపి ఉత్పన్నదేహాదిసమ్బన్ధ ఘటకస్త్వమేవహీత్యభావః, కించత్వమేవాస్య సన్నిధానమ్- సమ్యఙ్నిధి యస్మిన్ యస్మిన్నితి సన్నిధానమ్ - లయస్థానభూతః, త్వమేవాస్య స్వ స్మిన్నుపసంహర్తా; నతురుద్రాదిరిత్యభిప్రాయాత్, అపిచాస్యత్వమేక ఏవా నుగ్రహోత్యనుగ్రహః - పాలకః, మత్స్యకూర్మ రామకృష్ణాద్యవతారై స్త్వమేవేమంపాలయసీత్యర్థః; ఏవంసతి కేచనఅజ్ఞాస్త్వన్మాయయా మో హితాస్సన్తోఽస్మదాదీనప్యుక్తదేహస్సృష్ట్యాదికారణత్వేనపశ్యన్తీత్యా హ-(త్వన్మాయయేతి = త్వన్మాయయా-నిఖిలజగన్మోహిన్యాభవదీయ మాయాఖ్య దివ్యశక్త్యా, సంవృతచేతసః - సమ్మోహిత బుద్ధయఏవ, త్వామ్ - స్వాన్తస్థ్యేన సృష్ట్యాదికారణభూతమ్, నానాపశ్యన్తి- త్వామివ బ్రహ్మరుద్రాదీనామపి సృష్ట్యాదికారణభూతం పశ్యన్తీత్య ర్థః, యేపునస్త్వత్ప్రపన్నాః - త్వన్మాయామోహరహితాః, చిదచిదీశ్వ ర తత్వత్రయవివేకపూర్వకం నిఖిలనిగమహృదయాభిజ్ఞా ఇత్యర్థః; తేతు నైవంపశ్యన్తి, కింతు నిఖిల నిగమాగమదేవమౌళిబృన్దసమర్చిత పా దారవిన్దం పరమాత్మానం శ్రీనారాయణం భగవన్తం త్వామేవసృ ష్ట్యాది నిఖిలకారణ భూతంపశ్యన్తీతివాక్యశేషః. (యద్వా) యేత్వ న్మాయయాసంవృతచేతసస్సన్తోన విపశ్చితః - "సోకామయతబహు స్యాం ప్రజాయేయేతి- సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ"ఇత్యాదిశ్రుతితాత్పర్యాన భిజ్ఞాః, తే; త్వామ్ - నానా - స్థావరజఙ్గమరూపేణ, పశ్యన్తి,విప శ్చితస్తుస్థావరజఙ్గమాదిదేహేషు జీవేనసహానుప్రవిశ్యతన్నియన్తృత యాతదన్తర్యామిత్వేన భవనమేవయథోక్తశ్రుతితాత్పర్యమిత్యేవం జానన్తస్సన్తస్స్థావరజఙ్గమాదిష్వన్తర్యామి తయావస్థితంత్వామేకమే వనిఖిలజగత్కారణం పశ్యన్తీత్యర్థః. ॥3॥

అః త్వమనుగ్రహశ్చేతి యదుక్తం తదేవాద్య వివృణోతి.

మూ॥ బిభర్షిరూపాణ్యవబోధఆత్మన్ క్షేమాయ
లోకస్యచరాచరస్య । సత్త్వోపపన్నానిసుఖావహాని
సతామభద్రాణిముహుఃఖలానామ్॥ ॥౪॥

వ్యా॥ (బిభర్షీ)తి = ఆత్మన్-హేసర్వాన్తర్యామిన్,అవబోధః-జ్ఞానఘనస్వరూపస్త్వమ్, రూపాణి - స్వరూపాత్మక మత్స్యకూర్మాదిమూర్తీః, బిభర్షి - ఆవిష్కరోషీత్యర్థః, కిమర్థమితఆహ - చరాచరస్య - స్థావరజఙ్గమాత్మకలోకస్య, క్షేమాయ- లబ్ధదేహానాం నిఖిలజీవానాం పరమపురుషార్థ ప్రాపణేన పరిపాల నాయేత్యర్థః, కీదృశాని రూపాణి ? సత్త్వోపపన్నాని - శుద్ధసత్త్వస్వరూపాణి, కించ సతామ్ - సాధుజనానామ్, సుఖావహాని- భగవత్పాదారవిన్దమాహాత్మ్యశ్రవణకీర్తనరూపభజన సుఖప్రాపకాణి, ఖలానామ్ - అసతాం కంసాదీనాంతు,ముహుః-శశ్వత్,అభద్రాణి - అమఙ్గళప్రదానిచ॥ ౪॥

అ॥ భగవదవతారరూపాణి సతాంభగవత్పాదారవిన్ద మాహాత్మ్య శ్రవణకీర్తనాదిలక్షణ భజనసుఖప్రాపకాణీత్యుక్తమ్, తత్రగతిమితఆహ-

మూ॥ త్వయ్యమ్బుజాక్షాఖిలసత్త్వధామ్నిసమాధినావే
శితచేతసైకే। త్వత్పాదపోతేనమహత్కృతేన కుర్వన్తి
గోవత్సపదంభవాబ్ధిమ్॥ ॥౫॥

వ్యా॥ (త్వయీ)తి = హే అమ్బుజాక్ష? సమాధినా- సమ్యగా సమన్తాత్, ధీయతే - న్యస్యతే, మనోఽనేనేతి యథోక్తశ్రవణకీర్తనాదిరూప భజనమ్, తేన ; అఖిలసత్త్వధామ్ని- నిఖిలజీవనికాయాశ్రయణీయేత్వయి, ఆవేశితమ్ - నిరన్తరమావిష్టమ్, యచ్చేత-స్తేన,ఏకే- ముఖ్యాస్సజ్జనాః,మహత్కృతేన - మహద్భిఃకృపయాప్రదర్శితేన, త్వత్పాదపోతేన- భవత్పాదారవిన్దమాహాత్మ్య శ్రవణాదిరూపయథోక్తభజనలక్షణనౌకయేత్యర్థః, భవాబ్ధిమ్ - అపారభవసాగరమ్, గో

ఏవనిర్భయాస్సన్తః; వినాయకాః - విఘ్నకారిణః, తేషామనీకపాః-
బలవత్తరవిఘ్నకారిణః, దారాపత్యాదయః; తచ్చామ్నాతమ్ "విప్ర
స్య వై సన్యసతో దేవా దారాదిరూపిణః। విఘ్నంకుర్వన్త్యయంహ్యస్మా
నాక్రమ్య సమియాత్పర" మితి. తేషాంమూర్ధసువిచరన్తి-దారాదిరూ
పేణేన్ద్రాది దేవాయత్తవిఘ్నానగణయ్య నిరన్తరం త్వద్భజనమేవ
కుర్వంతో ముచ్యన్త ఇత్యర్థః. ఏతదేవాభిప్రేత్యశ్రూయతే - "సవైజ
నో జాతుకథంచనావ్రజేన్ముకున్దసేవ్యన్యవదఙ్గ సంసృతిమ్ । స్మరన్ముకుం
దాఙ్ఘ్ర్యుపగూహనంపునర్విహాతుమిచ్ఛేన్నరసగ్రహోయతః-నకర్హి
చిన్మత్పరాః శాన్తరూపే నఙ్క్ష్యన్తి నో మేఽనిమిషో లేఢి హేతిః । యేషా
మహంప్రియ ఆత్మాసుతశ్చ సఖాగురుస్సుహృదో దైవమిష్ట" మితి. ॥౮॥

అ॥ అథయదుక్తం (చరాచరస్య క్షేమాయరూపాణిబిభర్షి) తిత
చ్చాధ్య ప్రపఞ్చయతి.

> మూ॥ సత్త్వంవిశుద్ధంశ్రయతేభవాన్స్థితౌ శరీరిణాం
> శ్రేయఉపాయనంవపుః। వేదక్రియాయోగతపస్సమా
> ధిభి స్తవార్హణంయేనజనస్సమీహతే॥ ॥౯॥

వ్యా॥ (సత్త్వ) మితి = శరీరిణామ్-చరాచరదేహవిశిష్టప్రాణి
నామ్, స్థితౌ - పరిపాలననిమిత్తమ్, తేషామేవ శ్రేయ ఉపాయనమ్-
యథాయోగ్యం ధర్మాదిపురుషార్థప్రాపకమ్, విశుద్ధంసత్త్వమ్ - విశే
షతశ్శుద్ధసత్త్వాత్మకమ్, వపుర్భవాన్ శ్రయతే - స్వస్వరూపాత్మకంరా
మకృష్ణాదిరూప దివ్యమఙ్గళ విగ్రహమావిష్కరోషీత్యర్థః, యేన-దివ్య
మఙ్గళ విగ్రహేణ, జనః, (జాతావేకవచనమ్) క్రియాయోగాది
భి స్తవార్హణమ్- పూజామ్, సమీహతే - సమ్యక్కరోతి, తాదృశది
వ్యమఙ్గళ విగ్రహమావిష్కరోషీతి సమ్బన్ధః, క్రియాయోగః - భగవ
దారాధనమ్, తపః - భగవత్కథాశ్రవణ కీర్తనాదౌ చిత్తైకాగ్ర్యమ్,
"మనసశ్చేన్ద్రియాణాంచ ఐకాగ్ర్యం పరమం తపః" ఇతి వివరణాత్;

సమాధిః- సమాధానమ్, భగవద్గుణగణామృత నిషేవణేనతస్మిఁశ్చి త్తసమాధానమిత్యర్థః. ... ... ॥౯॥

అ॥ యద్యేవంశుద్ధసత్త్వాత్మకం వపుర్భగవాన్నావిష్కుర్యాత్ తర్హి నకస్యాపి భక్తిస్సిధ్యేదిత్యాశయేనాహ. ... ❋

మూ ॥ సత్త్వంనచేద్ధాతరిదంనిజంవపుర్విజ్ఞానమజ్ఞా
నభిదాపమార్జనమ్ । గుణప్రకాశైరనుమీయతేభ
వాన్ప్రకాశతేయస్యచయేనవాగుణః ॥౧౦॥

వ్యా॥ (సత్త్వంనచే) దితి- హేధాతః! సత్త్వమ్ - శుద్ధసత్త్వా త్మకమిదం శ్రీకృష్ణాత్మకమ్, వపుః, నచేత్ - నావిష్కరోషిచేత్, తర్హి, విజ్ఞానమ్- భవానేవసర్వోత్తమఇతి విశేషతో భగవత్స్వ రూపజ్ఞానమ్, అజ్ఞానభిత్- తణ్డులాచ్ఛాదక తుషవదనాదితయానువ ర్తమానం జీవస్వరూపాచ్ఛాదక మజ్ఞానంభినత్తి- నాశయతీ, త్య జ్ఞానభిత్, భక్తియోగశ్చ;అస్మాకమపిమార్జనం-క్షయమ్,ఆప-ప్రా ప్నుయాత్, కిముతాన్యేషామిత్యర్థః; సమ్ప్రతితు భవద్దివ్యమఙ్గళ విగ్రహావిర్భావేసతి, గుణప్రకాశైః- విదారితాస్యబ్రహ్మాణ్డదో ర్ధృతగోవర్ధనోద్ధరణాద్యనన్యసాధారణ మాహాత్మ్యప్రకటనైః, భ వాననుమీయతే- అఖిలజగత్కారణత్వేన తదాధారత్వేనచ ముము క్షూపాస్యోభవానేవేతి నిశ్చీయతే, అతోస్మాకమన్యేషాంచ విజ్ఞా నమజ్ఞానభిద్భక్తియోగశ్చవర్ధతఇతి భావః; కీదృశోభవాన్?(యస్య- సమ్బన్ధీ) గుణః- త్రిగుణాత్మకోయంస్థూలసూక్ష్మదేహాది ప్రపఞ్చః, యేనవాప్రకాశతే- నియన్తృభూతేన యేనైవచేతనీక్రియతే, సభ వానితి యోజ్యమ్. “ యేనచేతయతేవిశ్వం విశ్వంచేతయతేనయ ” మితి శ్రుతేః. ...❋ ...❋ ॥౧౦॥

అ ॥ అథేదానీం భగవదవతార నామాదీనామపారతా మావేద యన్ స్తౌతి.❋ ❋ ❋ ❋

{ మూ॥ ననామరూపేగుణకర్మజన్మభి ర్నిరూపితవ్యే
తవతస్యసాక్షిణః । మనోవచోభ్యామనుమేయవ
ర్త్మనోదేవక్రియాయాంప్రతియ న్త్యథాపిహి॥ ౧౧॥ }

వ్యా॥ (ననామే) తి= నామాని- రామ కృష్ణ గోవిన్ద ముకున్దే త్యాదీని, రూపాణి- మత్స్యకూర్మాదీని, (ఉభయత్రజాతానే కవచనమ్) తవ, ఇత్థం భూతేనామరూపే, గుణకర్మజన్మభిః- బుద్ధివ్యాపారసామర్థ్య యుక్తాస్మద్బహుజన్మభి రపీత్యర్థః, ననిరూపితవ్యే- ఏతావ న్తి నామాని ఏతావ న్తిరూపాణీతి గణయితుమశక్యే, త్వన్నామరూపాణా మపారత్వాదితిభావః; కీదృశస్యతవ ? సాక్షిణః- మనోవచః ప్రవర్తకత్వేపి తదసఙ్గస్యేత్యర్థః, కించమనోవచోభ్యామ్- ప్రవర్త్యమానాభ్యాం హేతుభ్యామ్, అనుమేయమ్- ఏతత్ప్రవర్తకఃపరమాత్మాస్తీతినిశ్చయరూపమ్, వర్త్మ - యస్య తస్యః తవేతిసమ్బన్ధః, హేదేవ! అథాపి- భవానేవం మనోవచోభ్యామనుమేయవర్త్మాపి, క్రియాయామ్- భవత్పాదారవిన్దారాధనే క్రియమాణేసతి, భవత్పాదారవిన్దారాధన నిమిత్తంవా ప్రతియన్తి - భవన్నామరూపాణ్యేకదేశతోనిరూప్య నిశ్చిన్వ న్తివిపశ్చితః, నతుసాకల్యేన; "శేషోథుచాపిసమవస్యతినాస్యపార" మితి. "ద్యుపతయ ఏవతేనయయుర న్తమన న్తతయే" తిచశ్రుతేః. ❋ ॥౧౧॥

అ॥ "క్రియాయాంప్రతియన్తీ" త్యనేనవిపశ్చితోభగవన్నామరూపాణ్యేకదేశతోనిరూప్య నిశ్చిన్వ న్తీత్యుక్తమ్, సమ్ప్రతి తన్నిరూపణ ప్రకారం వివృణ్వన్ తన్నిరూపకాణాం కృతార్థతామాహ.

{ మూ॥ శృణ్వన్గృణన్సంస్మరయంశ్చచి న్తయన్నామానిరూపాణిచమఙ్గళానితే। క్రియాసుయ స్త్వచ్చరణారవిన్దయోరావిష్టచిత్తోనభవాయకల్పతే. ... ॥౧౨॥ }

వ్యా॥ (శృణ్వన్) ఇతి= "తుల్యశ్రుతతపశ్శీలా స్తుల్యస్వీయారిమ

ధర్మాః । అపి చ కుత్రాపి ప్రవచనే ఏకం శుశ్రూషమాణే పరే " ఇత్యుక్తరీత్యా హరికథాశ్రవణయుక్తైః అతిసమర్థోఽస్మిన్ కీర్త్యమాన మతి ప్రేమ్ణా ప్రేమోత్పులకాశ్రుస్సన్, శృణ్వన్ - శృణోతి, సంస్మరయన్- శ్రవణకుతూహలజనప్రాప్తే భగవదభిధానరూప మాహాత్మ్యనతికుతూహలతయా స్మారయన్ సమ్యగాబోధయతి, గృణన్- స్వయం కీర్తయన్, రోమపులకాన్ సాశ్రుస్సన్ కీర్తయతి; (అయం భావః) భక్తసఙ్ఘే ప్రాప్తే తస్మిన్నేవ వక్తరి సతి స్వయం తాదృశా అపి నిర్మత్సరతయా శుశ్రూషన్తి, శ్రోతృజనే ప్రాప్తే అతికుతూహలేన శ్రావయన్తి, ఉభయాభావే స్వయమేవ గాయన్తీతి. చిన్తయన్- "ఆసీనస్సంవిశంస్తిష్ఠన్ భుఞ్జానః పర్యటన్ పిబన్ । చిన్తయానో హృషీకేశమపశ్యత్తన్మయం జగత్" ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వావస్థాసు భక్త వాత్సల్యాదిగుణాన్ స్మరతీత్యర్థః - నామాని- నారాయణ రామకృష్ణ వాసుదేవ హరే గోవిన్ద ముకున్దేత్యాదీని, రూపాణి- రామకృష్ణాది మూర్తీః, చకారాదత్యద్భుతాని తత్తదవతార చరిత్రాణి చ, మఙ్గళాని- శ్రవణకీర్తనపరాణాం భక్తజనానాం ధర్మాదిచతుర్విధ ఫలప్రాప్తిరూపమహామఙ్గళప్రాపకాణీత్యర్థః, ఏవం శ్రవణ కీర్తన పూర్వకమ్, త్వచ్చరణారవిన్దయోః క్రియాసు- భవత్పాదారవిన్దారాధనలక్షణకర్మసు, యః ప్రమాణావిష్టచిత్తో భవతి స భవాయ న కల్పతే- భవబన్ధం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః. ❋ ❋ ॥౧౨॥

అ॥ తదేవం భగవదవతారేణాఖిలజీవానాం తత్కథాశ్రవణాది రూపభక్తిప్రాప్త్యాం జనస్యాభవబన్ధాద్విమోచనం సిద్ధవత్కృత్య తన్మహిమాప్రభావాభిజ్ఞతయా బ్రహ్మ స్వప్రార్థితం భూభారహరణమపి సిద్ధవత్కుర్వన్ భగవదవతారచితచరితామృతమభినన్దతి .

మూ॥ దిష్ట్యా హరేఽస్యా భవతః పదో భువో భారోఽపనీతస్తవ
జన్మనేశితుః। దిష్ట్యాఙ్కితా త్వత్పదకైస్సుశోభనైర్ద్రక్ష్యా
మ గాం ద్యాం చ తవానుకమ్పితామ్ ... ॥౧౩॥

వ్యా॥ (దిష్ట్యే)తి= హేహరే! భవతః, పదః- పాదస్థానీయా యాః, భువో- భూమేః, "పాదోమహీయంస్వకృతైవయస్యే" తిశ్రుతేః; భారః- కంసాద్యసురానీకరూపఇత్యర్థః, అపనీతః - అపరోపితః, ఏతద్దిష్ట్యా భువోస్మాకంచభద్రమ్, కేన ? ఈశితుస్తవజన్మనైవ- అవతారవాదమాత్రేణ, 'అస్యాస్త్వామష్టమోగర్భో హన్తా యాంనయసేబుధే' త్యశరీరవాక్యశ్రవణమాత్రేణ కంసాద్యసురకూటోద్ధామ్బరవస్మృతప్రాయోభూదితిభావః. (కించ) సుశోభనైః- ప్రీణితదేహినాంద్రష్టౄణాంచమఙ్గళకరైః, త్వత్పదకైః - ధ్వజవజ్రాఙ్కుశాదిచిహ్నితపదన్యాసైః, అఙ్కి- తామ్- చిహ్నితామ్, కృపాకటాక్షేణ వీక్షితామ్; ద్యామ్- దివంచ, ద్రక్ష్యామ- పశ్యేమ; ఏతచ్చదిష్ట్యా భువోస్మాకంచభద్రమేవ. ... ॥౧౩॥

అ॥ వరాకస్య మమప్రార్థనామాత్రేణావాఙ్మనోగోచరాపారదివ్యమహిమ్నామాదృశాసంఖ్యేయచతుర్ముఖారాధ్యమానదివ్య పాదపీఠస్యతవావ్యావతారేకరుణాంవినా హేత్వన్తరంనపశ్యామీత్యాహ.

మూ॥ నతేభవస్యేశభవస్యకారణంవినావినోదంబతతర్కయామహే। భవోనిరోధస్థితిరప్యవిద్యయాకృతాయతస్త్వయ్యభయాశ్రయాత్మని ❋ ❋ ॥౧౪॥

వ్యా॥ (నత) ఇతి = అభవస్య - అజాయమానస్య, హేఈశ! భవస్య- త్వయాద్యక్రియమాణావతారస్య, వినోదమ్- కరుణానుకరణమ్, వినాఽన్యం కారణమ్,నతర్కయామహే - నచిన్తయామః, కింతు కరుణైవకారణమితి నిశ్చినుమ ఇత్యర్థః; తథాచ శ్రూయతే "అజాయమానోబహుధావిజాయతే- తస్యధీరాఃపరిజానన్తి యోనిమ్- కారణమ్- కారుణ్యలక్షణ మిత్యర్థః, బతేతిహర్షే- కుత ఏవంమదవతారే కారణంచేన్నేనమత ఆహ- (భవ) ఇతి = యతోఅభవాశ్రయాత్మని- అభవాః- ముక్తాః, తేషామాశ్రయణీయ స్వరూ

పే, (యద్వా) జన్మాద్యనాశ్రయస్వరూపే మోక్షైకదాతృస్వరూపే- త్వయి, నిత్యేదివ్యమఙ్గళవిగ్రహేసతి, అవిద్యయా- కర్మణా, అస్మాకమ్- ధర్మార్థాదిపురుషార్థాణాం భవాదయః కృతాస్స్యుః- (యద్వా) అవిద్యయా, జీవానాం ప్రాచీనకర్మణా- త్వయి- నిమిత్తేసతి, భవః- జన్మ- నిరోధో- మరణమ్, చకారార్థేఅపిశబ్దః, స్థితిః - పాలనంచ, కృతాభవన్తి - అతో భవజ్జన్మని కరుణైవకారణమ్, నతు కర్మేతి భావః. ... ... ॥౧౪॥*

అ॥ ఇత్థం కరుణయైవమత్స్యాద్యవతారానపి కృతవానసీత్యాహ.

{మూ॥ మత్స్యాశ్వకచ్ఛపవరాహనృసింహహంసరా
జన్యవిప్రవిబుధేషుకృతావతారః। త్వంపాహినస్త్రి
భువనంచతథాధునేశభారంభువోహరయదూత్తమ
వన్దనం తే * * ॥౧౫॥}

వ్యా॥ (మత్స్యే)తి= కచ్ఛపః- కూర్మః, రాజన్యో- దాశరథ్యాదిః విప్రః- జామదగ్న్యాదిః, విబుధః- వామనాదిః, నః- అస్మాన్, యథా మత్స్యాదిషు కృతావతారస్సన్ పురా అస్మాన్ త్రిభువనంచ తత్తద్విరోధి నిరసనేనపాసి- పాలితవానసి, తథాఽధునాపి, హే ఈశ! భువోభారంహర- అపాకురు, అపాకృత్యాస్మాన్ త్రిభువనంచ పాహీతిభావః; ఏవమసఙ్ఖ్యేయావతారైరవిరతమస్మదాదీ నిఖిలజీవోపకారిణోఽపారమహిమ్న స్తవభక్తవాత్సల్య కారుణ్యాదిగుణగణ వర్ణనాత్తమోహమ్, తే- తుభ్యమ్ వన్దనమ్- నమః, త్వాం స్తోతుమశక్తోహం కేవలం వన్దనంకరోమీత్యర్థః. ॥౧౫॥

ఏవం భగవన్తం సంస్తూయకంసాగమనంస్మృత్వాబిభ్యతీం దేవకీం సమాధత్తే. ... ...

{మూ॥ దిష్ట్యామ్బతేకుక్షిగతఃపరఃపుమానంశేనసా
క్షాద్భగవాన్భవాయనః । మభూద్భయంభోజప
తేర్ముమూర్షోర్గోప్తాయదూనాంభవితాతవాత్మజః॥}

వ్యా॥ (దిష్ట్యేతి)= హే అమ్బ? తవ, దిష్ట్యా-భద్రమస్తు, య తః, పరః పుమాన్- పరమపురుషః, భగవాన్- శ్రీనారాయణః, అంశేన- బలదేవేనసహ, సాక్షాత్తవకుక్షిగతః, కథంభూతస్సన్? భవాయనః - తవయదుకులస్యాస్మాకంచ సర్వదామఙ్గళ ప్రాపకస్సన్, అతో ముముర్షోః- మహదతిక్రమణేన మర్తుమిచ్ఛోః, భోజపతేః- కంసాత్, తేభయంమాభూత్, తవాత్మజో యదూనాం గోప్తైవభవితా- భవిష్యతి, తస్మాదీషదపికంసాన్మాభైషీరితిభావః॥౧౬॥

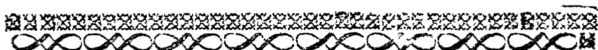
అ॥ దేవా బ్రహ్మరుద్రౌ బహుమానయన్త స్సన్తస్స్వస్థానంగతా ఇత్యాహ. ... ... *

మూ॥ ఇత్యభిష్టూయపురుషంయద్రూపమనిదంయథా। బ్రహ్మేశానౌపురోధాయ దేవాఃప్రతియయు ర్దివమ్॥ * * * ౧౭॥

వ్యా॥ (ఇతీతి)= యద్రూపమ్-యస్య- మహాపురుషస్య,రూపమ్,అనిదమ్- ఇదమిత్థమితినిర్దేష్టుమశక్యమ్, తంపురుషంపూర్ణం; యథా- యథాశక్తి, ఇతి- పూర్వోక్తరీత్యా, అభిష్టూయ - దేవాశ్చబ్రహ్మేశానౌచ, పురుషం- భావికృష్ణావతారరూపమ్, పురోధాయ- ధ్యానరూపేణాగ్రేకృత్వా, దివంప్రతియయురితి. (అథవా) ఉక్తరీత్యామహాపురుష మభిష్టూయస్థితౌ బ్రహ్మేశానౌపురోధాయ- అభ్యామ్;దేవానాంనిఖిలాపన్నివారణేన భగవద్దయా సమ్పాదకావితి పురోధాయ - పురస్కృత్య, తౌ బహుమానయన్తస్సన్తో దివంప్రతియయురితి. ... ... ॥౧౭॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యాయాం శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వితీయాధ్యాయస్థ. గర్భస్తుతిస్సమాప్తా.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాం నమః.

శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే చతుర్దశాధ్యాయస్థ వత్సాపహారకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా శ్రీ శుకపక్షీయాఖ్యా.

బ్రహ్మస్తుతి ప్రారమ్భః.

తతశ్చతుర్దశే ద్రష్టుం కృష్ణవైభవమాత్మభూః । అపరాధ్య భృశంభీతః కృష్ణమస్తౌ దితీర్యతే। అఘాసుర మోచన రూపపరమాశ్చర్యంభగవన్మహిమానం దృష్ట్వా బ్రహ్మాఽతికుతూహలేనాన్యమపిభగవన్మహిమానం ద్రష్టుంవిశ్వమోహకే భగవతిస్వకీయ చ్ఛద్మమాయాం వితత్య తదభిభావుక మపారం భగవన్మహిమానందృష్ట్వాఽతిభీత్యా సవేపథుస్సన్ భగవన్తం స్తౌతి॥ ...

మూ॥ నౌమీడ్య తేభ్రవపుషేతటిదమ్బరాయ గుఞ్జా
వతంసపరిపిఞ్ఛలసన్ముఖాయ। వన్యస్రజేకబళవేత్రవి
షాణవేణులక్ష్మశ్రియేమృదుపదేపశుపాఙ్గజాయ॥౧॥

వ్యా॥(నౌమీ)త్యాదినా- హే ఈడ్య- అస్మదాదిభిస్తుత్య, సర్వజీవైఃపూజ్యేతియావత్; పశ్యన్తీతి పశవో - జీవాః, తాన్నిగ్రహానుగ్రహవ్యాజేనపాతీతిపశుపో విష్ణుః, "యజ్ఞోవై విష్ణుః- పశవశ్చాపి ర్యజ్ఞఏవ పశుషుప్రతిష్ఠతీ"తి శ్రుతేః; తస్య అఙ్గజః - దీపాద్దీపాన్తరవదావిర్భూతఇత్యర్థః, (యద్వా)పశవో-హృషీకాణి,తానిస్వస్వ విషయేషు ప్రవర్తనేన పాన్తీతీన్ద్రియాభిమానినోదేవాదిగ్వాతాదయః, తే-అఙ్గజాయస్యతస్మై; తేఇతి ద్వితీయార్థేచతుర్థీ, త్వాంనౌమి, (అథవా) తే తుభ్యమ్, నౌమి- నమస్కరోమీ త్యర్థః; కీదృశాయ? అభ్రవచ్ఛ్యామళం వపుర్యస్య తస్మై; తటిదివ జ్యో

తి మణియమమ్బరం యస్య; గుఞ్జాభిః- పుష్ప విశేషైః, అవతంసా- కర్ణభూషణేచ, పరి–శిరస్సఃపరితః, పిఞ్ఛమ్-బర్హాపీడంచ, తైర్లగ్న సన్ముఖమ్–గోపవేష ప్రకాశకంముఖారవిన్దం యస్యతస్మై; కించ - వన్యానామ్-చూతప్రవాళాదీనామ్, స్రజోయస్య తస్మై;కబళాది భిర్లక్ష్మీభిర్శ్రీ- శోభా, యస్య తస్మై; మృదూ- సుజాతాంబు రుహాన్మృదులౌ, పాదౌ యస్య తస్మై; ఏవం భూతాయతు భ్యం కేవలం నమస్కారో మీత్యనేన భగవత్స్వరూప గుణానాంసా కల్యేనదుర్జ్ఞేయత్వ ముక్తమ్. ... ||౧||

అ || ఏతదేవ వివృణోతి||

మూ॥అస్యాపి దేవవపుషో మదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామ
యస్యనతుభూతమయస్యకోపి | నేశేమహిత్వవసి
తుంమనసాన్తరేణ సాక్షాత్తవైవకిముతాత్మసుఖాను
భూతేః॥౨॥ * * *

వ్యా॥(అస్యాపి) తి= దేవవపుషః- అనిశం మోదమానాప్రాకృ తదివ్యమఙ్గళస్వరూపవిగ్రహవతః మదనుగ్రహస్య – క్షణేక్షణే మ య్యనుగ్రహోయస్మాత్తస్య;తత్రహేతుః-స్వేచ్ఛామయస్య- స్వీయా నామ్- భక్తానామ్, ఇచ్ఛానురూపస్య, అతఏవనతుభూతమయస్య - అభూతోపమస్వరూపస్యేత్యర్థః, (యద్వా) జీవవత్పఞ్చభూతా త్మకప్రాకృత దేహాదిసమ్పర్కరాహిత్యేన సర్వదా అజ్ఞానన్ద మ యావయవస్వరూపస్యేత్యర్థః,అతఏవఆత్మనామ్-జీవానాంసుఖాను భూతిః_ మోక్షలక్షణబ్రహ్మానన్దానుభవో యస్మాత్తథావిధస్య తవ; మహి- మాహాత్మ్యమ్, అనన్తకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణత్వ మితియా వత్; అవసితుమ్- సాకల్యేనపరిజ్ఞాతుమ్, సాక్షాత్తవ కృపాపాత్ర భూతఃకః- ప్రజాపతిరహమపి, నేశే- నసమర్థః, (యద్వా) కః- ప్రజాపతిరహమపి, మనసాన్తరేణ- అన్తర్ముఖీకృతేన చిత్తైకాగ్ర్యే

ఘువిప్లవ' ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామసంకీర్తనాది కమ్. మనసా బహుమానం తు 'స వై మనః కృష్ణపదారవిన్దయో' రిత్యాద్యుక్తరీత్యా భవత్పాదారవిన్దాద్యనుస్మరణమ్. తథా చైవం యథోక్తరీత్యా "తదేవ రమ్యం రుచిరం నవం నవ" మిత్యేవమతి కుతూహలాస్సన్తో యే జీవన్తి తైర్భక్తజనైః, హే అజిత! (*అభక్తజనానామ్, అవశ్యం ప్రాయశో బాహుళ్యేన) జితోఽసి- ఏవంవిధ భక్తజనై రసకృదావిష్కృతోత్కర్షస్సన్ తద్వశ్యో భవసీతి భావః. త్రిలోక్యామితి చతుర్దశభువనస్యాప్యుపలక్షణమ్, సర్వప్రకారేణ త్వం భక్తవశ్యో భవసీత్యుక్తమ్, తథైవ శ్రూయతే "ప్రేయస్సుహృద్వసఖిలు మాతులేయా ఆత్మార్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ । యేషామహం ప్రియ ఆత్మా సుతశ్చ సఖా గురుస్సుహృదో దైవమిష్ట" మితి ॥ ౩ ॥

అ॥ ఏవం భగవన్తమపి వశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయఃప్రదాయినీం భక్తిం విహాయ భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానార్థం ప్రయతతాం వ్యర్థతాయాం స ఏవ భవతీత్యాహ. ... *

మూ॥ శ్రేయస్స్రుతిం భక్తిముదస్య తే విభో క్లిశ్యన్తి
యే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామ (సౌ క్లేశల ఏవ) సు
క్లేశచయోఽవశిష్యతే నాన్యద్యథా స్థూలతుషావఘా
తినామ్ ॥ ౪ ॥ * * *

వ్యా॥ (శ్రేయస్స్రుతి)మితి- శ్రేయసామ్ - భోగాపవర్గరూపాణామ్, స్రుతిః - ప్రవాహవదజస్రస్రవణమ్, యతః, తథావిధామ్, తే- తవ, భక్తిమ్. 'దేవానాం గుణలిఙ్గానా' మిత్యాది లక్షణైర్లక్షితామితి యావత్; ఉదస్య- ఉత్సృజ్య, అనాదృత్యేత్యర్థః; యే కేవలబోధలబ్ధయే- యథోక్త భగవత్స్వరూప గుణసాకల్యపరిజ్ఞాన ప్రాప్తయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోఽధునాపి సమవస్యతి నాస్య పార' మిత్యాద్యామ్నాయానుసారేణ ఆదిశేషాదిభి రప్యదృష్టపారస్య భగవ

ఘువిప్లవః ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామసఙ్కీర్తనాది కమ్. మనసా బహుమానన్తు 'స వై మనః కృష్ణపదారవిన్దయో' రిత్యాద్యుక్తరీత్యా భవత్పాదారవిన్దాద్యనుస్మరణమ్. తథా చైవం యథోక్తరీత్యా "తదేవ రమ్యం రుచిరం నవం నవ" మిత్యేవమతి కుతూహలాన్సన్తో యే జీవన్తి తైస్త్వద్భక్తజనైః, హే అజిత! (*అభక్తజనానామ్, అవశ్యం ప్రాయశో బాహుళ్యేన;) జితోఽసి- ఏవంవిధ భక్తజనై రసకృదావిష్కృతలోకోత్తరహర్షస్సన్ తద్వశ్యో భవసీతి భావః. త్రిలోక్యామితి చతుర్దశభువనస్యాప్యుపలక్షణమ్, సర్వప్రకారేణ త్వం భక్తవశ్యో భవసీత్యుక్తమ్, తదైవ శ్రూయతే "ప్రేయస్సుహృద్వ్యసఖిలు మాతులేయ ఆత్మార్హణీయో విధికృద్గురుస్త్వ! యేషామహం ప్రియ ఆత్మాసుతశ్చ సఖా గురుస్సుహృదో దైవమిష్ట" మితి ॥ ౩ ॥

అ॥ ఏవం భగవన్తముపపరవశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయఃప్రదాయినీం భక్తింవిహాయ భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానార్థం ప్రయతతాం వ్యర్థాయాసమేవ భవతీత్యాహ. ... *

మూ॥ శ్రేయస్స్రుతిం భక్తిముదస్య తే విభో క్లిశ్యన్తి
యే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామ(సౌ క్లేశలఏవ) సు
క్లేశచయోఽవశిష్యతే నాన్యద్యథా స్థూలతుషావఘా
తినామ్ ॥ ౪ ॥ * * *

వ్యా॥ (శ్రేయస్స్రుతి)మితి- శ్రేయసామ్. భోగాపవర్గరూపాణామ్, స్రుతిః- ప్రస్రావః ప్రజననం స్రవణమ్, యస్యాః, తథావిధామ్, తే- తవ, భక్తిమ్. 'జీవానాం గుణలిఙ్గానా' మిత్యాది లక్షణా రామానుజామితి యావత్; ఉదస్య- ఉత్సృజ్య, అనాదృత్యేత్యర్థః; యే కేవలబోధలబ్ధయే- యథోక్త భగవత్స్వరూప గుణసాకల్యపరిజ్ఞాన ప్రాప్తయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోఽధునాపి సమవస్యతి నాస్య పార' మిత్యాద్యభ్యామ్నాయానుసారేణ ఆదిశేషాదిభి రప్యదృష్టపారస్య భగవ

న్మాహాత్మ్యస్య పారపరిజ్ఞానార్థం పృథాశ్రామ్యన్తీత్యర్థః; తేషామసుక్లేశ ఏవ యుః- వాఙ్మనోబుద్ధ్యాది పరిశ్రమబాహుళ్యమేవ, అవశిష్యతే - నాన్యత్, అసుక్లేశల ఇతి పాఠేపి మనోవాగాది శ్రమబాహుళ్యమేవ భవతీత్యుక్త ఏవార్థః, సమానమన్యత్, అత్రదృష్టాన్తః, (యథే)తి- స్థూలతుషాః- అన్తస్తణ్డులకణరహితా ధాన్యవత్ప్రతీయమానా ధాన్యాభాసా ఏవ, తణ్డులేప్సయా తదవఘాతినాం కాయక్లేశం వినా అన్యత్ఫలం నాస్తి తద్వదితి భావః ॥౪॥

అ॥ 'ఇదంహి పుంసస్తపసశ్శ్రుతస్య వా స్విష్టస్య సూక్తస్య చ బుద్ధదత్తయోః । అవిచ్యుతోర్థః కవిభిర్నిరూపితో యదుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనమ్ ॥ భక్తిం లబ్ధవతస్సాధోః కిమన్యదవశిష్యతే' ఇత్యాద్యామ్నాయానుసారేణ తపఆదిఫలభూతా శ్రీహరిభక్తిరేవావశ్యమనుష్ఠేయేత్యత్ర సదాచారం ప్రమాణయతి.

మూ॥ పురేహ భూమన్బహవోపి యోగినస్త్వదర్పి-
తేహా నిజకర్మలబ్ధయా । విబుధ్య భక్త్యైవ కథోపనీ-
తయా ప్రపేదిరేఞ్జోచ్యుత తే గతిం పరామ్ ॥౫॥

వ్యా॥ (పురే)తి = హే భూమన్ - సర్వతః పరిపూర్ణ, పురా- పూర్వం విద్యమానాః, బహవో యోగినోపి- తపోయోగయాగాద్యుపాయానుష్ఠాతారోపీతి యావత్; త్వయ్యేవార్పితాః - సమర్పితాః, ఈహాః- తపఆద్యనుష్ఠానాని యైస్తే; తథాభూతాస్సన్తః నిజకర్మణా- స్వస్వానుష్ఠిత తపఆదిసమర్పణ లక్షణేన, లబ్ధయా - నిష్పాదితయా, నిరన్తరశ్రవణకీర్తనలక్షణయా భక్త్యైవ, విబుధ్య- భగవత్స్వరూపగుణానామవసానం నాస్తీతి దృఢం నిశ్చిత్య, అఞ్జః- అనాయాసేన, హే అచ్యుత- భక్తజనచ్యుతినివర్తక, తే- తవ, పరాంగతిమ్- పరంధామప్రాప్తి లక్షణామ్, ప్రపేదిరే- ప్రాప్తాః, విబుద్ధభక్త్యైవేతి పాఠేపి తప ఆది సంవర్ధితయేత్యుక్త ఏవార్థః,

(ఇహాయమభిప్రాయః) "దానవ్రతతపోహోమజపస్వాధ్యాయసంయమైః" రిత్యాద్యామ్నాయరీత్యా బహుజన్మసఞ్చితపుణ్యపుఞ్జవిపాకేన జీవానామాదౌ సత్సమాగమః, తత స్తదనుగ్రహేణ భగవల్లీలాకథామృతనిషేవణేరుచిః, తతో నిరన్తర శ్రవణాదిరూప దృఢభక్తి నిష్పత్తి రితి ॥ ౫ ॥ ... ...

అ॥ యథోక్తక్రమానుగుణ్యేన భజతాంభగవన్మహిమైకదేశావగమ స్తత్పదప్రాప్తిశ్చేత్యేత దుభయమపి సులభ మేవేత్యాహ.

> మూ ॥ తథాపిభూమన్మహిమాగుణస్యతేవిబోద్ధు
> మర్హత్యమలాన్తరాత్మభిః । అవిక్రియాత్స్వానుభ
> వాదరూపతోహ్యనన్యబోధ్యాత్మతయానచాన్యథా॥

వ్యా॥ (తథాపి) తి- హేభూమన్ - అచిన్త్యాపారమహిమన్, తే- తవ, మహి- భక్తవాత్సల్యాది సద్గుణమాహాత్మ్యమ్, సకృత్స్మరణమాత్రేణ కాలకర్మగుణాతీత పరమాశ్చర్యమయ పరంధామ ప్రాపక ప్రభావంవా; తథా, మాగుణస్య - మాతృవత్సర్వాపరాధ సహనశీలాయాః లక్ష్మ్యాగుణస్య, మహాపరాధసహనశీలాది లక్షణస్యాపి, మహి- మాహాత్మ్యమ్, అపరాధినో భగవత్పద ప్రాపణాదినాభగవత్సమాధాన పూర్వకంభక్తజనాపరాధ సహనాది లక్షణం చేతియావత్, అమలే- ప్రకృతి తదనుగుణాది సమ్బన్ధరహితే,అప్రాకృతాసఙ్ఖ్యేయాపారమహిమ్నిశ్రీహరౌ; అన్తరాత్మా-మనః- తదుపలక్షితవాగాది నిఖిలేన్ద్రియాణిచయేషాంతైః; విబోద్ధుమర్హతి- భగవద్ధర్మపరాయణాఏవతన్మహిమాగుణ ప్రభావమవగన్తు మర్హన్తీతియావత్; నను మహానయం శ్రీహరిః కథం తుచ్ఛాన్ జీవాన్ లక్షీకృత్యస్వమహిమానం ప్రకాశయేదితి నశఙ్కనీయమిత్యత్ర హేతుమాహ- (అవిక్రియా) దితి- భావప్రధానోనిర్దేశః- అవికారిత్వాదిత్యర్థః; నహి జీవేషు స్వమాహాత్మ్య ప్రఖ్యాపనేనపరమకృపయా

తదుద్దిధీషోఽస్తవ ప్రకృతికార్య దేహాహఙ్కారశ్చ భావానాం జీవానామివాహంగరీయాన్ మత్ప్రభావం మదపరావరాకాజీవా న జానన్తీతివృశ బుద్ధివికారస్సాస్యాదితిభావః. అత్రహేతు స్స్వానుభవాల్- స్వానామ్ - జీవానామ్, అనుభవాల్ - బ్రహ్మానన్దానుభవహేతుత్వాదిత్యర్థః; 'ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యానిభూతాని మాత్రా ఉపజీవన్తి - సఏకోబ్రహ్మణఆనన్దః- శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్యే' తిచ శ్రుతేః; అపిచ అరూపతః - యథోక్త విక్రియా హేతుభూత ప్రాకృతరూపరాహిత్యాదప్రాకృత దివ్యమఙ్గళవిగ్రహవత్త్వాచ్చే త్యర్థః, కించ అనన్యబోధ్యాత్మతయా- భక్తైకసంవేద్య స్వభావత్వాదిత్యభిప్రాయః, అతోఽన్యథాసచ - నకదాచిదప్యస్మిన్నుపదిష్టార్థే అసమ్భావనాకర్తవ్యేత్యర్థః॥ ౬॥ ... ...

అ॥ తర్హి ఇత్థం మదనుగృహీతా అపి మద్భక్తా స్సాకల్యేన మన్మహిమానం కిన్నావగచ్ఛేయురతఆహ. ... ...

మూ ॥ గుణాత్మనస్తేపిగుణాన్విమాతుంహితావతీ
ర్ణస్యకఈశిరేస్య । కాలేనయైర్వావిమితాస్సుక
ల్పైర్భూపాంసవఃఖేమిహికాద్యుభాసః ॥ ౭॥

వ్యా॥ (గుణాత్మన) ఇతి- గుణాత్మనః- అనన్తకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్యేత్యర్థః, గుణాన్- 'సత్యంశౌచందయాక్షాన్తి' రిత్యాది సద్గుణాన్, విమాతుమ్ - విశేషతః- సాకల్యేన, పరిజ్ఞాతుమితి యావల్; కీదృశస్య? హితాయావతీర్ణస్య 'యావద్యష్టివిపాణేో' త్యాద్యుక్తరీత్యా సర్వస్వరూప భవనాదిరూపస్వమాహాత్మ్యవిష్కరణేన బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదినిఖిలజీవానాం స్వస్మిన్సర్వోత్తమతా ప్రజ్ఞప్తిసిద్ధయే ఆవిర్భూతస్యేత్యర్థః, క ఈశిరే- కేవాసమర్థాఅభవన్, నకేపీత్యర్థః; కీదృగ్భూతా అపి నేశిర ఇత్యాకాఙ్క్షాయామాహ- (కాలేనే) తి- చిరకాలావతీర్ణ

ర్లోరుజన్మభిరిత్యర్థః, సుకల్పైః - పూర్వోత్తరజన్మగణన ప్రతిస న్ధాన ప్రత్యభిజ్ఞానసిద్ధైః, భూపాంసవః - పృథివీపరమాణవః, ఖే- సఞ్చరమాణాః, మిహికాః- హిమకణాః, ద్యుభాసః- నక్షత్రాణి చ, మైః; ఏవమ్భూతైః, విమితాః- విశేషతో గణితాస్స్యుస్తాదృశా అపి కే ఈశిర ఇతి సమ్బన్ధః. 'కోఽద్ధా వేద కఇహప్రవోచత్ - విష్ణో ర్నుకంవీర్యాణిప్రవోచమ్ - విష్ణోర్ను వీర్యగణనాంకతమోఽర్హతీహ యఃపార్థివాన్యపి కవిర్విమమేరజాంసి - నాన్తంగుణానా మగుణ స్యజగ్ముర్యోగేశ్వరాయే భవపాద్మముఖ్యాః - యత్రపత న్త్యణుకల్ప స్సహస్రకోటిభి స్తవనన్తః" ఇత్యాద్యామ్నాయై రుద్ఘోషా దితి భావః ॥ ౭ ॥ ... ...

అ॥ 'యో నాద్రియేత త్వత్పాదౌ సంశోచ్యోఽప్యత్ర వఞ్చకః' ఇ త్యాదివాక్యపర్యాలోచనయా సర్వోపాసనాఫలభూతాసర్వశాస్త్ర తాత్పర్యగోచర భూతాత్వద్భక్తిరేవ లబ్ధపురుష జన్మభిరవశ్యం స మ్పాదనీయేత్యాహ. (తత్తేనుకమ్పా) మితి- * *

> మూ॥ తత్తేనుకమ్పాంసుసమీక్షమాణో భుఞ్జానఏవా
> త్మకృతంవిపాకమ్ । హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తే
> జీవేతయోముక్తిపదేసదాయభాక్ ॥ ౮ ॥

వ్యా॥ తే- పరమదయాళో స్తవ, అనుకమ్పామ్- మదీయోఽయంర క్షణీయ ఇత్యేవంరూపాం కృపామేవ కేవలమ్, సుసమీక్షమాణః- క స్మిన్ జన్మని కదావాభవిష్యతీతి సమ్యక్ప్రతీక్షమాణః, అతఏవాత్మ కృతమ్- స్వేనైవకృతమ్, విపాకమ్ - ప్రారబ్ధపుణ్యపాపనాఫలమ్, భుఞ్జానః- "భోక్తవ్యమాత్మనోదిష్టంప్రాప్తంప్రాప్తమబుధ్యతేత్యు క్తరీత్యా హర్షవిషాదంవినా సుఖదుఃఖమనుభవన్ సన్నేవ, హృ ద్వాగ్వపుర్భిః- మనోవాక్కాయైః, తే- తుభ్యమ్, నమః- నమనమ్, విదధత్- యథాయోగ్యం కుర్వాణఃసన్, యో జీవేత- సః, ముక్తి

పదే- ముక్తిస్థానే పరస్మిన్ ధామ్ని, దాయభాక్ - దాయమివాయ త్నప్రాప్యనియతస్థానవాన్ భవతీత్యర్థః, ... దానమనమ్, స దాభక్తవాత్సల్యాదిగుణగణస్మరణపూర్వక మాపాదకేశభగవద్రూ పసంస్మరణమ్, వాచానమనమ్- నారాయణ వాసుదేవ రామ కృష్ణ గోవిన్ద ముకున్దేత్యాదిశ్రవణ మఙ్గళభగవన్నామసఙ్కీర్తనపూర్వక తచ్చరిత మహాత్మ్యవర్ణనాది, వపుషానమనంతు- 'పాదౌ హరేః క్షే త్రపదాను సర్పణే ' ఇత్యుపదిష్ట రీత్యా శ్రీహరేః క్షేత్ర పదానుస ర్పణాది ॥ ౮ ॥ ... ...※

అః ఇత్థం భక్తవాత్సల్యాదిసద్గుణసమ్పాదనేన భవతా మద ఘం పృష్ఠతఃకృత్వా అహం పుత్రివద్రక్షణీయ ఇత్యాశయే నాహ- (పశ్యే) తి- ... ...※

మూ॥ పశ్యేశమేఽనార్యమనన్తఆద్యే పరాత్మని త్వయ్యపి మాయిమాయిని । మాయాం వితత్యేక్షితుమాత్మవైభవం హ్యహంకియానైచ్ఛమివార్చిరగ్నౌ ॥ ౯ ॥

వ్యా॥ హే ఈశ- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధ సహనసమర్థ, త్వ య్యపి- మత్ప్రార్థనయా మదనుగ్రహార్థ మిహ కృపయావతీర్ణే భవత్యపి, అతీవ మత్కృతమ్, అనార్యమ్ - గురుద్రోహాదిరూపం దార్ఘ్య స్యమ్, పశ్య- అపక్వబుద్ధినా బాలేనకృతమితి క్షాన్త్వా మయి కృపా కటాక్షం కుర్వితి భావః. కీదృగ్భూతమనార్యమ్? అనన్తే - స్వరూప తో గుణతశ్చాన్తరహితే, (అత్ర హేతుః) ఆద్యే- సర్వకారణకా రణభూతే, పరాత్మని, పరేషామ్- మాదృశానష్ఠేయ బ్రహ్మాదీ నామ్, ఆత్మని- నియామకే, మాయిమాయిని - సర్వజగన్మోహకదీ వ్య మాయాశక్తిమతి త్వయ్యపి, మాయామ్ - త్వదనుగ్రహసమ్పాది తాం మామకీం మోహనశక్తిమ్, వితత్య-విస్తార్య, వత్సాద్యపహ రణేన ప్రకాశేత్యర్థః; ఆత్మనో-మమ, వైభవమ్-మాయాప్రభావమ్,

ఈక్షితుమ్, (అథవా) ఆత్మనః- అపారమహిమ్న స్తవ, వైభవమ్ - అత్యాశ్చర్యకర విచిత్రలీలా మహిమానమ్, ఈక్షితు మైచ్ఛమితి యు త్తదిద మవాక్యమితి సమ్బన్ధః, అతో౽హంకియాన్- అత్తుచ్ఛ ఇత్యర్థః, (అత్ర దృష్టాన్తః) అగ్నే తజ్జ్వాలాగ్ర లక్షణవిస్ఫురమాణ క్షుద్ర విస్ఫులిఙ్గరూపార్చిరివేతి, అతో మదజ్ఞతాం ధిగ్ధిగితిభావః॥౯॥

అ॥ స్వాపరాధంవిజ్ఞాప్య క్షమాపయతి- (అత) ఇతి-

మూ॥ అతఃక్షమస్వాచ్యుత మేరజోభువో హ్యజానత
స్త్వత్పృథగీశమానినః । అజావలేపాన్ధతమోన్ధ
చక్షుషో హ్యేషో౽నుకమ్ప్యోమయినాథవానితి॥౧౦॥

వ్యా॥ యతస్సర్వేపి జీవాఃప్రాయేణత్వపరాధకరణే అతీవ నిపుణాః క్షమాపణేత్వత్యన్త మశక్తాస్స, మాధ్యాదితిభావః; అతో౽హేతోః, మే- మత్సమ్బన్ధినః, (అపరాధానితి శేషః) క్షమస్వ, కీదృశస్య? రజోభువః- రజోగుణస్వభావస్య, అతఏవ అజానతః- భవానపారాత్యద్భుతమాహాత్మ్య ఇత్యేవంజ్ఞాతుమయోగ్యస్య, కించ-త్వత్, త్వత్తః, పృథక్- వ్యతిరేకేణ, ఈశమానినః- అహమపి స్వాతన్త్ర్యేణ ఈశ్వరఇతి మన్యమానస్యేత్యర్థః, (అపిచ) అజావలేపః- అహమపిజగతః-తాఇతి యో౽వలేపో - గర్వః, సఏవాన్ధంతమః- అత్యన్తం గాఢాన్ధకారవదతి దృఢమజ్ఞానమ్, తేనాన్ధమ్-నష్టమ్, చక్షుః- ఉత్కృష్టాపకృష్టజ్ఞానం యస్యతస్య; హేఅచ్యుత? (ఏతేనాశ్రితాన్నచ్యావయతీత్యచ్యుతఇతి వ్యుత్పత్త్యా స్వభక్తకృతాఃకేవాఽపరాధా స్త్వయాసోఢు మశక్యాఇతి సూచయతి) తతః కిమతఆహ- ఏషః- చతుర్ముఖః, దుస్సహాపరాధవానపి, మయ్యేవాయంనాథవాన్- స్వామిభక్తిమాన్, అతోమదీయో౽యంరక్షణీయఇత్యనుకమ్ప్యః-ఇత్థంత్వత్కృపావిషయీకార్యో౽హమిత్యర్థః॥ ౧౦॥ ... *

అ॥ నను త్వమపి సృష్ట్యాదిసామర్థ్యవాన్, అతస్త్వమపి

మత్తగపృథగీశ్వర ఏవేతి చేదతఆహ- (క్వాహ) మితి-

మూ॥ క్వాహంతమోమహదహంఖచరాగ్నివార్భూ
సంవేష్టితాణ్డఘటసప్తవితస్తికాయః । క్వేదృగ్విధా
విగణితాణ్డపరాణుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్యచ
తేమహిత్వమ్ ॥ ౧౧॥ * * *

వ్యా॥ తమః- ప్రకృతిః, మహాన్- మహత్తత్త్వమ్, అహమ్- అహఙ్కారః, ఖ- మాకాశచరోవాయుః, అగ్నిః- తేజః, వాః- జలమ్, భూః- పృథివీ, ద్వన్ద్వనిర్దిష్టైః పృథివ్యాదిక్రమేణోత్తరోత్తరందశగుణ విస్తృతైరావరణభూతైస్తమ ఆది పృథివ్యన్తైరష్టభిస్తత్త్వైస్సంవేష్టితే అస్మిన్నణ్డఘటేస్వమానేన సప్తవితస్తిపరిమితః-కాయః, యస్యసోఽహం క్వ? ఈదృగ్విధాని- ఏతదణ్డసదృశాని, అవిగణితాని- అసంఖ్యేయాని, అణ్డాన్యేవపరాణవః - పరమాణవః, తేషాంచర్యా- సఞ్చారః, తదర్థమ్, వాతాధ్వానో- గవాక్షరన్ధ్రాణి, తానీవరోమ వివరాణి యస్యతస్య; తే- తవచ, మహిత్వమ్- మాహాత్మ్యమ్, క్వ? అతోఽహమతి తుచ్ఛః, తస్మాన్మత్కృతాపరాధోఽపారమహిమ్నాభవతాసోఢవ్య ఇతిపూర్వేణ సమ్బన్ధః, అత్ర పృథివ్యావరణం దశకోటి విస్తృతమ్, ఏవంక్రమేణ దశోత్తరాధిక్యంద్రష్టవ్యమ్; పరమాణుస్తు త్రసరేణోష్షష్ఠాంశ ఇతి. ఏతచ్చామ్నాతం 'జాలార్కరశ్మ్యవగతఃఖమేవానుపతన్నగామ్ । పరమాణుస్సవిజ్ఞేయ' ఇతి॥౧౧॥ * * *

అ॥ పునశ్చేదానీం మదపరాధస్త్వయా మాతృవచ్చసోఢవ్య ఇత్యాశయేనాహ- (ఉత్క్షేపణ) మితి- ... ...*

మూ॥ ఉత్క్షేపణంగర్భగతస్యపాదయోః కింకల్పతే
మాతురధోక్షజాగసే । కిమస్తినాస్తివ్యపదేశభూ
షితంతవాస్తికుక్షేః కియదప్యనన్తః॥ ౧౨॥

వ్యా॥ గర్భగతస్య- కఞ్చిత్కాలం గర్భేస్థిత్వాబహిర్నిర్గతస్య

సుత స్యేత్యర్థః, యథాకాలం గర్భవాససమ్భవాత్సుతస్యాపిస్వస్మి గర్భశబ్దవద్గర్భగతశబ్ద ఉపపద్యతే, తథాచ లోకేచిరం సంవర్ధితస్యాశిశుకృష్ణేన బహిర్నిర్గతస్య స్వశిశో శ్చిరకాలాభిలషితం పాదయో రుత్క్షేపణమ్- ఉత్క్షేపతాడనమ్, తన్మాతురాగసే - అపరాధాయ, కింకల్పతే- నకల్పతఏవ, ప్రత్యుత సన్తోషాయైవ కల్పతఇతిభావః; ఏవంసతి ప్రళయావసరే చేతనాచేతనాత్మక మిదమఖిలం జగత్త్వదుదరే నిలీయ- వసిత్వా, త్వదుదరాద్బహిర్నిర్గత్య యథాపూర్వమేవం జాతమితి సర్వశాస్త్ర ప్రసిద్ధమ్, అతో మాతృవత్త్వయాసర్వాపరాధాః క్షన్తవ్యాఇత్యభిప్రాయః, ఇమమేవాభిప్రాయం వ్యనక్తి- (కిమి)తి- అస్తివ్యపదేశః- "సూర్యాచన్ద్రమసౌధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్- దివంచపృథివీంచా న్తరిక్షమథో సువః" ఇత్యాదిరూపః, 'నాస్తివ్యపదేశస్తు "నబ్రహ్మానేశానోనేమేద్యావాపృథివీ" ఇత్యాదిరూపః, ఏతాభ్యాంవ్యపదేశాభ్యామ్, భూషితమ్- ప్రతిపాదితమ్; స్థూలసూక్ష్మావస్థం కృత్స్నమిదంజగత్, (యద్వా) ఏతాభ్యాంవ్యపదేశాభ్యాంభువి- ఏతద్వ్యపదేశశ్రుతిప్రపఞ్చే, ఉషితమ్- వాస్యత్వేనస్థితమ్, కృత్స్నమిదంజగత్కిం- యదపి-కిఞ్చిదపి, ఈషదపీత్యర్థః; పరమేష్ఠిః, అనన్తః- బహిః, ఆసీత్కిమ్? అపితు తవకుక్ష్యన్తరే వాసీదిత్యర్థః, ప్రళయే అనన్తస్థమేవ జగత్సృష్ట్యవసరే బహిర్నిర్గతమితి భావః ॥ ౧౨ ॥ ... ...

అ॥ నను మత్కుక్షినిర్గతః పుత్రోఽపరాధంచేదహం సహేయైవ, కుతస్సహేయం త్వదపరాధమ్? త్వం కో వేత్యాకాఙ్క్షాయామహామపి తద్గైవేత్యాహ- (జగత్త్రయే)తి- ... ...

మూ॥జగత్త్రయాన్తోదధిసమ్ప్లవోదే నారాయణస్యోదరనాభినాళాత్ । వినిర్గతోఽజస్త్వితివాఙ్న వైమృషాకిన్త్వీశ్వరత్వన్నవినిర్గతోఽస్మి॥ ౧౩॥

వ్యా॥ అహోతావత్ 'అస్మిన్నప్రలీయతే మర్త్యమన్నం భానానుభీయ తే' ఇత్యాది శ్రుత్యుపదిష్టక్రమేణ ప్రాకృతిక ప్రళయానన్తరం పునస్సృష్టిసమయే "వాఙ్మనోగోచరం సత్యం ద్విధా సమభవద్బృహ" దిత్యుపక్రమ్యోపదిష్టక్రమేణోద్భూతైర్మహదాదితత్త్వైర్బ్రహ్మాణ్డం విరచయ్య తదన్తశ్చేష్టారూపేణ ప్రవిశ్య "ఆత్మనోఽయనమన్విచ్ఛన్నాపోఽసాక్షీచ్ఛుచిశ్శుచీః- ఆపోవా ఇదమాసన్- సలిలమేవా సప్రజాపతిరేకః పుష్కరపర్ణే సమభవ" దిత్యాదిశ్రుత్యా శ్వేతద్వీపస్థానే ప్రథమం శ్రీపద్మనాభావతారరూపం ధృత్వా తదన్తఃప్రవిష్టస్సన్ జలం సృష్టవాన్, సలిలమేవ జలమేవ (జగత్త్రయాన్తోదధిసమ్ప్లవోద) ఇత్యుచ్యతే, తథాచ జగత్త్రియాన్తే - స్వర్గోపరిదేశపర్యన్తం వ్యాప్తే, ఉదధిసమ్ప్లవోదే- నిమర్యాదసముద్రజలే, శ్వేతద్వీపే శయానస్య నారాయణస్య, ఉదరాదుద్భూత నాళాత్, అజః- బ్రహ్మా, వినిర్గతః- జాతః, ఇతి వాక్- లోకవార్తా, "సప్రజాపతిరేకః పుష్కరపర్ణే సమభవ" దిత్యాది శ్రుతివాక్; నవైమృషా- నైవమిథ్యాభవితుమర్హతి, మహేశ్వరత్వాత్- శ్రీపద్మనాభరూపాత్త్వత్తః, నవినిర్గతః- నజాతోఽస్మీకిమ్, శ్రీపద్మనాభరూపనారాయణోదర నాభినాళాదహముద్భూత ఏవేత్యర్థః॥ ౧౩ ॥ ... ❋

అ॥ అహోతర్హి నారాయణోదర నాభినాళాత్త్వముద్భూతఏవ, నతత్రవిశయః, తావతా యశోదాసుతస్య మమతవచకిమాయాత మతఆహ- (నారాయణస్త్వ) మితి- ... ...❋

మూ॥ నారాయణస్త్వంనహిసర్వదేహినా మా
త్మాస్యధీశాఖిలలోకసాక్షీ । నారాయణోఙ్గం నర
భూజలాయనాత్తచ్చాపిసత్యంనతవైవమాయా॥

వ్యా॥ సర్వదేహినామాత్మా త్వంనారాయణోనహీతికాకుః - త్వమేవ నారాయణ ఇత్యర్థః, తథాచ నరాణామ్ - జీవానామ్,

సమూహానారమ్, తదయన- మన్తర్బహిర్వ్యాపకత్వేనాశ్రయో, యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా "అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణ స్థిత"ఇత్యామ్నాతఃపరిపూర్ణరూపీ భగవాన్ పరతత్త్వాత్మకో నారాయణ స్త్వమేవేత్యర్థః. తథా తేషాం త్వమేవాధీశోసి - సర్వజీవప్రవర్తకశ్చ త్వమేవాసీత్యర్థః, తథాచ, నారస్య- జీవసమూహస్య, అయనమ్- దేహద్వయ సమ్బన్ధ ఘటనద్వారా ధర్మాదిచతుర్విధ పురుషార్థసాధనానుష్ఠానేషు యథాయోగ్యం ప్రవృత్తిర్యస్మాత్;సనారాయణ స్త్వం నహీతి కాకురిహానుషజ్యతే; సకలజీవానాం ధర్మాది చతుర్విధ పురుషార్థ ప్రాపకత్వాచ్చ త్వమేవ నారాయణ ఇత్యర్థః. అపిచ, అఖిలలోకానామ్- సృష్టసృజ్య నిఖిల జీవానామ్, సాక్షీ- ద్రష్టా, సృష్ట్యర్థం సర్వదాచ సాక్షాత్కరణశీలః; తథాచ, నారమ్- నిఖిలజీవసమూహమ్, అయతే - సర్వజ్ఞత్వేనపశ్యతీ,తిచ వ్యుత్పత్త్యా త్వమేవ నారాయణోభవసీత్యర్థః. (అయమిహాశయః) "భగవానేక ఆసేదమగ్ర ఆత్మాత్మనాం విభుః- ఏకమేవాద్వితీయమ్- ఏకోహవైనారాయణఆసీత్ - అథపురుషోహవై నారాయణోఽకామయత" ఇత్యాది శ్రుతిభిస్సకలజగత్కారణకారణభూతస్సర్వోపాస్యఃపరమాత్మాఏకఏవేత్యధ్యవసీయతే. "రజోభిస్సమస్సంఖ్యాతాఃపార్థివైరిహజన్తవః - అపరిమితాధ్రువా స్తనుభృత" ఇత్యాదిశ్రుత్యాతు సృష్టసృజ్యభేదేన జీవాబహువిధాఅసఙ్ఖ్యేయాఃపరస్పరం భిన్నా అతిసూక్ష్మరూపా నిత్యాశ్చేత్యేవమధ్యవసీయతే, "అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీంప్రజాం జనయన్తీగ్ంసరూపా" మిత్యేవంజాతీయక శ్రుతిభిస్తుకార్యకారణరూపేణ ప్రకృతిరేకవిధైవేతి చాధ్యవసీయతఇతి. కించ "విశ్వంయుగాన్తేవటపత్రఏక శ్శేతేస్మమాయా శిశురఙ్ఘ్రిపాన"ఇత్యాది శ్రుతి ప్రసిద్ధత్వేన యఆమ్నాయమానో నారాయణస్సచాపి త్వమేవేత్యాహ-

(నారాయణోఽఙ్గ) మితి- నరభూజలం అయనమ్- దైనందినలయావ సరే ఆశ్రయ ఆసీత్ఖలు, తస్మాద్ధేతోః, యద్వటపత్రశాయిఅఙ్గం త చ్చతవసత్యమ్- నిత్యం స్వరూపమేవ, నతు మాయాపద్మనాభ రూ పవత్ప్రాకృతమ్, కిం త్వప్రాకృత మేవేత్యర్థః. తథాచ నరభూజల మయనంయస్యేతివ్యుత్పత్తిలాభాత్ "ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవై నరసూనవః। అయనంతస్యతాఃపూర్వంతేననారాయణస్స్మృత"ఇ తిస్మర్యమాణోవటపత్రశాయీనారాయణోపిత్వమేవేతిభావః॥ ౧౪॥

అ॥ ఇతఃపరైశ్చతుర్భిశ్శ్లోకైః భగవతశ్శ్రుతాస్సర్వా అప్యా తయ స్సత్యాఏవ, నత్వైన్ద్రజాలవత్క్షణికా ఇత్యాహ - (తచ్చే జ్జలస్థ) మితి- ... ...*

{మూ॥ తచ్చేజ్జలస్థంతవసజ్జగద్వపుఃకింమేనదృష్టంభగ వంస్తదైవ। కింవాసుదృష్టంహృదిమేతదైవకింనోస పద్యేవపునర్వ్యదర్శి॥ ౧౫॥ * * * *}

వ్యా॥ తవ- 'పశ్యన్త్యదోరూపమదభ్రచక్షుషా సహస్రపాదో రుభుజాననాద్భుతమ్। సహస్రమూర్ధశ్రవణాక్షినాసికం సహస్ర మౌల్యమ్బరకుణ్డలోల్లస' దిత్యాది శ్రుత్యుపదిష్టరూపస్యేతి యావ త్; జలస్థమ్- జలాన్తర్గతశ్వేత ద్వీపస్థమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్, జగద్వ పుః- సకలజగదుద్గమనస్థానం మూర్తిః, అదౌ- మే- మయా, కఞ్జ కర్ణికాధిష్ఠితేనేతి భావః; కిం నదృష్టమ్- నావలోకితం కిలేత్యర్థః, "నావిన్దదబ్దశతమప్సునిమజ్జమాన" ఇత్యాదిశ్రుతేః; తదానీం మమా నధికారాత్తద్రూపం నదర్శితవానసీతిభావః. తదేతత్సత్- సత్యమ్, కించ, హేభగవన్? తదైవహృదిసుదృష్టంకిమ్- సమ్యగ్దృష్టంకిల, 'స ఆదిదేవోజగతాంపరోగురు స్స్వధిష్ణ్యమాస్థాయ'' త్యామ్నాతక్ర మేణ'పునస్స్వధిష్ణ్యమాస్థాయ తపతపే'తి వాక్యంశ్రుత్వాతపః కృ తవతో మమహృది మయాసమ్యగవలోకితంకిల; తదా మేభవతఃకృ

పయాఽత్యద్భుతాపార దివ్యమాహాత్మ్యం భవద్రూపం దర్శితవా
నసీత్యర్థః. అపిచ సపదిత్వమైవపునరోష్ఠ్యదర్శికం మనస్సృష్టి సామ
ర్థ్యమపదిశ్యాన్తర్హితవానసీతి భావః. తదేతచ్చసత్ - సత్యమ్,
తథాచైతాదృశ్య స్సర్వాఅపి తవలీలాస్సత్యా ఏవ భవన్తి, అన్యథా
భగవతఃపురుషోత్తమస్య లీలాకథారస నిషేవణమన్తరేణాన్యఃప్లవో
నేతి కథముపదేష్టుం శక్యతఇతి భావః॥ ౧౫॥ ... ...

అ॥ కించ ఇతోఽప్యత్యాశ్చర్యతరాంలీలాం ప్రకటితవానసీత్యాశ
యేనాహ- (అద్యైవే) తి- ... ... ❋

మూ॥ అద్యైవత్వదృతేఽస్యకింమమన తేమాయాత్వమా
దర్శితం హ్యేకోఽసిప్రథమంతతోవ్రజసుహృ ద్వత్సా
స్సమస్తాఅపి। తావన్తోఽసి చతుర్భుజా స్తదఖిలైస్సా
కంమయోపాసితాస్తావన్త్యేవజగన్త్యభూ స్తదఖిలం
బ్రహ్మాద్వయంశిష్యతే ॥ ౧౮ ॥ ❋ ❋

వ్యా॥ హేమాయాదమన- ఆశ్రితజనానాంత్వత్సఙ్కల్పాయత్తా
జ్ఞాననివర్తక కేతియావత్; "తేషామేవానుకమ్పార్థమహమజ్ఞాన జంత
మః। నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేనభాస్వతే " తిస్మృతేః;
"దృశ్యన్తేఽన్తర్గతాశ్చాన్యేకోటిశోహ్యణ్డరాశయః" ఇత్యామ్నాయా
నుసారేణతవబహిఃపరమాణుకల్పా అణ్డరాశయోయథాప్రకటితాః,
తథాత్రాస్మిన్ కృష్ణావతారేపి బహిస్స్ఫుటస్యాస్య ప్రపఞ్చస్య సదృ
శమ్, హేకృష్ణ? త్వదన్తర్జఠరే విద్యమానపిజగత్- జనన్యాః- య
శోదాయాః, తే- త్వయైవ, ప్రకటీకృతమ్. (యద్వా)అ[illegible]ప్రపఞ్చ
స్యేతిషష్ఠీ రాహోశ్శిరఇతివదభేదే; తథాచ, హేకృష్ణ? బహిస్స్ఫ
టస్యాస్యప్రపఞ్చస్య - బహిఃప్రకాశమానైః తత్ప్రపఞ్చాభిన్నమ్,
మాయాత్వమ్- మత్సఙ్కల్పవిరచిత మిత్థంజగదేవ, జనన్యాః-యశో
దాయాః, (స్వమాహాత్మ్య జ్ఞాపనార్థమితిశేషః) త్వదన్తర్జఠరే

త్వయాప్రకటీకృతమ్, (ఏతదుక్తంభవతి, ఇయంయశోదాశ్రీనారాయణాఖ్యపరతత్వాత్మకతయామామభిజానాత్వితిభావేనకృపయైవేత్థం త్వదుదరే జగద్దర్శితవానసీతి) అథవా ఏవంజగద్దర్శితవానసీతి యదేతన్మాయాత్మకంకిమితికాకుః, కపటకృతంకిమ్? కిన్త్వీదృశో పి లీలాస్సత్యా ఏవేతి భావః॥ ౧౮॥ ... ...*

మూ॥ యస్యకుక్షావిదంసర్వంసాత్మంభాతియథాతథా। తత్త్వయ్యపీహతత్సర్వం కిమిదంమాయయావినా॥౧౯॥ * * * *

వ్యా॥ కించ, త్వయి- సర్వాధారభూతేస్థితమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్, ఇహ- సత్యత్వేన ప్రతీయమానమిదంజగత్, మాయయావినా- కాపట్యంవినా, అథ-క్రియాకారితయేతి యావత్; తథాభూతంసత్ యస్యకుక్షావపి తత్సర్వంజగత్, సాత్మమ్- శ్రీకృష్ణసహితమ్, స్వసహితమితివా; జగత్సత్యమేవ భాతి- ప్రకాశతే, కిమ్- కిలేత్యర్థః, అవ్యయానామనేకార్థత్వాత్; తస్మాత్కృత్స్నమపి తవచరితంసత్యమితి భావః॥ ౧౯ ॥ ... ... *

అ॥ అపిచాత్యద్భుత దివ్యచరితాచరణేనమహాకాపట్యంప్రకటితవానసీత్యాహ- (అద్యైవే) తి- ... ...*

మూ॥ అద్యైవత్వదృతేస్యకింమమనతేమాయాత్వమాదర్శితం ఏకోసిప్రథమంతతోవ్రజసుహృద్వత్సాస్సమస్తాఅపి । తావన్తోసిచతుర్భుజాస్తదఖిలైస్సాకంమయోపాసితాస్తావన్త్యేవజగన్త్యభూస్తదఖిలం బ్రహ్మాద్వయంశిష్యతే॥ ౨౦॥ *... *

వ్యా॥ త్వత్- త్వన్మహిమావలోకన నిమిత్తమ్, ఋతే-సత్యాచరణాదిత్యేత్వయి,మమ- మాయా, ప్రదర్శితమ్,మాయాత్వమ్- వత్సాదిమతిరోధానలక్షణకాపట్యమ్, అద్యాస్యాఖిలజనస్య, ఆదర్శితమిత్యను

షజ్యతే; ఆదర్శితంకిమ్- మత్కాఽసత్యో మఖిలజన విదితత్వేనత్వయా ప్రకటీకృత మేవేత్యర్థః, భోఽబ్రహ్మన్! తత్కథం మయా ప్రకటీకృతమితిచే త్తదుపపాదయతి- (ఏకోఽసీ) తి- హి - యస్మాత్, త్వమ్, ప్రథమమ్- ఆదౌ, ఏకోఽసి- ఏకఏవస్థితః, వత్సాదీనాం మయాఽపహరణాదిభావః; తతః, వ్రజసుహృత్- సుహృత్సక్, వత్సాస్సమస్తాఅపి త్వమేవాఽసీరిత్యనేన వ్రజసుహృదిత్యనేనచవ్రజస్థనిఖిలగోపగోపీజనానాంసుతాదిరూపేణాత్య న్త మానన్దసన్దోహసమేధనార్థమ్ "యావద్వత్సపవత్సకాల్పకవపు"రిత్యాదినా "యావద్యష్టివిషాణే" త్యాదినాచ ఆమ్నాతరీత్యా బహువిధరూపోఽభాసీ, తతశ్చ యావన్తోవత్సాదయస్తావన్తోఽసి- "వ్యదృశ్యన్త ఘనశ్యామాఃపీతకౌశేయవాససః । చతుర్భుజాశ్శఙ్ఖచక్రగదారాజీవపాణయ"ఇత్యామ్నాతప్రకారేణ బహ్వద్భుతాసంఖ్యేయరూపోఽసీత్యర్థః; తానిరూపాణికీదృగ్భూతాని? మయా- ఇదానీం తనబ్రహ్మాధికారిణా మయాసాకమ్, అఖిలైః-అతీతాధికార బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదిభిర్దేవైమూర్తిమద్భి స్తత్త్వాదిభిశ్చ, అనవరతముపాసితాః- సేవ్యమానాః, తథావిధాసంఖ్యేయరూపోఽసీతి సమ్బన్ధః, కించ యావ న్తిజగ న్తి- జఙ్గమాని, చేతనాః- ము క్త జీవాః, తావన్తో జగ న్తి, విభ క్తివ్యత్యయః, తైశ్చోపాసితరూపోఽభూరిత్యర్థః. (యద్వా) యావ న్తి జఙ్గమాని చేతనాస్స న్తితావ న్తిజగ న్త్యభూవః- తావచ్చేతనా న్తర్గతత్వేనతదానీం దృశ్యమానోఽభూ రిత్యర్థః, తతస్తు, తదఖిలమ్- తాదృశఘనశ్యామాది నిఖిలరూపాత్మకమ్, అద్వయమ్- నిర స్తసామ్యాతిశయమ్, బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మరూపీసన్, శిష్యసే - విశిష్యసే, ఏకరూపోఽప్యు క్తసర్వరూపాత్మకతాదృశాత్మ్యాజితరూపోఽసీ త్యర్థః, ఏవంచేదిత్థమత్యద్భుతచరితాం చరణస్య మత్కృతచేష్టితాభివ్యఞ్జకత్వేన మచ్ఛిక్షారూపత్వాదేతదపి మమానుగ్రహఏవేతిభావః. తస్మాదీదృశ్యోభగవల్లీలా నిఖిలజగదుద్ధా

రణ పటుతర ఇతి మన్తవ్యః॥ ౧౮॥ ... ...*

అ॥ ఏతావతాఽస్మిన్భవే అవిద్యాకామకర్మభి రనవరతం సంక్లిశ్యమానానాం తత్క్లేశనివారణకర జ్ఞాన వైరాగ్యసహిత భక్తి యోగవిధానార్థం నానావతారై ర్భక్తవాత్సల్యాద్యాత్మక గుణ ప్రకాశకావిచిత్ర లీలాః కృతా ఇత్యుక్తమ్, ఇదానీం కృత పుణ్య పుఞ్జాః కేచిత్త్వాదృశ భగవల్లీలాకథారస నిషేవణేనైవ తృప్తా స్సన్తో ముక్తా భవన్తి, అన్యే తు "నూనం దైవేన విహతా యే చాచ్యుతకథాసుధామ్ । హిత్వా శృణ్వన్త్యసద్గాథాః పురీషమివ విడ్భుజః" ఇత్యుక్తరీత్యా భవ ఏవ ముహ్యన్తీత్యాహ- (అజానతామి) తి-

{ మూ॥ అజానతాం త్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాత్మనా
భాసి వితత్య మాయామ్। సృష్టావివాహం జగతో విధా
న ఇవ త్వమేషోన్త ఇవ త్రినేత్రః॥ ౧౯॥ * * }

వ్యా॥ త్వత్పదవీమ్ - నానావతారైః ప్రదర్శిత భజనసమ్ప్రదాయసరణిమ్, అజానతామ్, అనాత్మని- అనాత్మనీతి జాతా వేకవచనమ్, వృథా పురాతన కుడ్యతుల్యేషు శరీరేషు, స్థితేనాత్మనా- తాదృశజీవేన సహ, అత్రాపి జాతా వేకవచనమ్, వర్తమానోపి, ఆత్మా- జీవసాక్షిత్వమ్, మాయాం వితత్య - తాదృశజీవేషు "ఈశ్వరోహమహం భోగీ సిద్ధోహం బలవాన్సుఖీ" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేహాగార దారాదిషు మాయామ్- మోహమ్, వితత్య- విస్తార్య, భాసి - అహో మమ దోషోహీతి రక్షితుం చిరకాలం ప్రతీక్షస ఇతి భావః; అత్ర బ్రహ్మ రుద్రాదయో వయమేవ దృష్టాన్తమిత్యాహ- జగతో విధానే - రక్షణే, సృష్టిప్రళయయో రుపలక్షణమ్, తేషు; ఏషః- నారాయణస్త్వమివ, యథా స్వతన్త్రస్తథా అహం త్రినేత్రశ్చ నస్వతన్త్ర ఇత్యర్థః, "సృజామి తన్నియుక్తోహం హరో హరతి తద్వశః । విశ్వం పురుషరూపేణ పరిపాతి త్రిశక్తిధృది" త్యామ్నాయరీత్యా త్వమేవ సృష్ట్యాదిలీలాం

కరోషి, వయంతుత్వన్నియమానుపథా స్తథాపి కదాచిదహంస్పృష్టా స్వతన్త్ర ఇవ భ్రమాని, తథా రుద్రోపి ప్రళయవిషయే స్వతన్త్ర ఇవ భ్రమతి, ఏవమేవ తవమాయయామోహితాజీవా స్త్వద్విముఖా స్సన్తో విశ్వేపిభ్రమన్తి ॥ ౧౯॥ ... ...

అ॥ ఏతాదృశజీవమోహ నివృత్త్యర్థ మేవ తవావతారా ఇత్యాహ- (సురేష్వి) తి- ... ... ❀

మూ॥ సురేష్వృషిష్వీశతథైవనృష్వపితిర్యక్షుయాద
స్స్వపితేఽజనస్య। జన్మాసతాందుర్మదనిగ్రహాయ
ప్రభోవిధాతస్సదనుగ్రహాయచ ॥౨౦॥

వ్యా॥ హేఈశ? అజనస్యతవ, సురాదిషుజన్మ - వామన నారాయణ రాఘవ కృష్ణ నృసింహ మత్స్య కూర్మాద్యవతారాః, అసతామ్- త్వద్విముఖానామ్, దుర్మదనిగ్రహాయ - కాయ కళత్రాది మోహ నివర్తనద్వారా త్వదుపాసనజ్ఞానబోధనాయ, సదనుగ్రహాయచ- సతాం అయమేవ భక్తవత్సలఇతి స్థూణానిఖనన్యాయేన భక్తి దార్ఢ్యాయచ ॥ ౨౦ ॥

అ॥ "అథాపితేదేవపదామ్బుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీతఏవహి "యమేవైషవృణుతే" త్యాద్యామ్నాయరీత్యాభవత్ప్రసాదంవినా "శృణ్వన్తిగాయన్తిగృణన్త్యభీక్ష్ణశస్స్మరన్తినన్దన్తితవేహితంజనాః । తఏవపశ్యన్తి" త్యాదిభి రామ్నాతం తవలీలాశ్రవణాది మహాప్రభావం నకోపి జానాతీత్యాహ- (కోవేత్తీ) తి-

మూ॥ కోవేత్తిభూమన్భగవన్పరాత్మన్యోగేశ్వ
రోతీర్భవతస్త్రిలోక్యామ్ । క్వవాకథంవా కతివా
కదేతివిస్తారయన్క్రీడసియోగమాయామ్॥ ౨౧॥

వ్యా॥ హేభూమన్- పరిపూర్ణ, పరమానన్దమూర్తే; అతఏవ హేభగవన్- సకల కల్యాణగుణగణాకర,పరాత్మన్- పరశ్చాసాత్మా

చ పరాత్మా- హేసర్వజీవాశ్రయ మూర్తేః హేయోగేశ్వర- సర్వ యోగఫలదాయిన్, పరమకృపాళుస్త్వమ్, యోగమాయామ్- స్వకృతలీలామ్, "స్వమూర్త్యా లోకలావణ్యనిర్ముక్త్యాలోచనం నృణా" మిత్యామ్నాయరీత్యా- జీవాః, తమః, అనయాంతర స్త్వితి సుశ్లోకాం కీర్తిం విస్తారయన్- సత్సు ప్రఖ్యాపయన్, క్రీడసి- క్వవా, కుత్ర వా, కథమ్- కేనప్రకారేణవా, కదావా, కస్మిన్కాలేవా, కతిసఙ్ఖ్యావా ఇతిజనైరజ్ఞాతస్సన్ విహరసి, సర్వజీవోద్ధరణార్థం కృపయా కృతాః, భవతఊతీః- ఏవంవిధలీలాః, త్వదుపేక్షిత జనఃకోవావేత్తి- నకోపీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ... ... ※

అ॥ యస్మాదేవ మవతారవ్యాజేన స్వమహిమాప్రకటన పూర్వక మనుగృష్ణాసి తస్మాచ్చిదచిదీశ్వర వివేకచతురాస్తద్వివేకజ్ఞాన పూర్వకం పరమాత్మతత్త్వం త్వాంజ్ఞాత్వా యేభజన్తి తఏవతరన్తీత్యాహ- (తస్మా)దితి- ... ... ※

మూ॥ తస్మాదిదంజగదశేషమసత్స్వరూపంస్వప్నాభమస్తధిషణంపురుదుఃఖదుఃఖమ్ । త్వయ్యేవనిత్యసుఖబోధతనావనన్తేమాయాతఉద్యదపియత్సదివావభాతి ॥ ౨౨॥ ... ...※

వ్యా॥ తస్మాదితి త్రిభిఃప్రథమే ప్రకృతివిచారః, ద్వితీయేపరతత్త్వ విచారః, తృతీయేజీవతత్త్వవిచారః, ఆదౌ ప్రకృతిస్వరూపమాహ - నిత్యసుఖబోధతనా- భక్తజనైర్నిత్యమనాయాసేన బోద్ధవ్యానన్దమూర్తౌ, అనన్తే - స్వరూపతోగుణతోప్యపరిమితే, త్వయియస్త్యేవ, నిర్లజ్జం సద్దృశ్యమానమ్, ఇదమ్- అశేషం జగత్, మాయాతః- ఉపాదానభూతాయాఃప్రకృతేః, ఉద్యదపి_ కార్యరూపేణ పరిణతమపి, సదివ- భగవద్వ్యతిరేకేణ విద్యమానమివ, అవభాతి, జీవాస్తుప్రకృతివికారభూతశరీరేషు విద్యమానం స్వస్వరూపంస్వనియామ

కత్వేన విద్యమానం పరమాత్మస్వరూపంచ విస్మృత్య తత్ర దేవో హంమనుష్యోహమితిభ్రమ న్తీతి భావః; కీదృగ్భూతంజగత్? అసత్స్వరూపమ్- ప్రతిక్షణమాయఘటామ్బువన్నశ్వర మితిభావః; తథాపి స్వప్నాభమ్- సుప్త క్షణకాలసుఖవన్నివృత్తిలక్షణంచ, అస్తధిషణమ్- అస్తా- త్యాజితా, ధిషణా- భగవత్ప్రాప్తిసాధనరూపా భక్తిః,యేన; అతఏవపురుదుఃఖదుఃఖమ్- జీవానాంనిత్యదుఃఖప్రదమ్, తథాచ ప్రకృతివికారభూతం జగదేవంవిధమితి జ్ఞాత్వా భగవ దుపాసనం కర్తవ్యమితి భావః॥ ౨౨॥ * * * *

అ॥ అథపరతత్వంవిశేషతో దర్శయతి- (ఏకస్త్వ) మితి -

మూ॥ ఏకస్త్వమాత్మాపురుషఃపురాణస్సత్యస్స్వ
యంజ్యోతిరనన్తఆద్యః । నిత్యోక్షరోఽజస్రసుఖోని
రఞ్జనఃపూర్ణోఽద్వయోముక్తఉపాధితోమృతః॥ ౨౩॥

వ్యా॥ హేభగవన్? త్వమేవ, ఏకః- ముఖ్యః, సర్వోపాస్య ఇతియావత్; (అత్ర హేతవః) ఆసమన్తాత్తతః ఆత్మా, సర్వవ్యాపకః, (ఆప్లుగతావితి స్మరణాత్) కించప్రకృత్యాది తత్త్వాభివ్యఞ్జకత్వేన పూర్వమేవ పురుషావతారతయా సత్వాత్పురుషః, "పూర్వమేవాహమిహాసమితి- తత్పురుషస్యపురుషత్వ"మితిశ్రుతేః; అతఃపురాణః- అనాదిరితియావత్; సత్యః- యథార్థభాషణః, (యద్వా) సతః- నిత్యతయాస్వస్మిన్ విద్యమానాన్వేదాన్ త్యజతి - సృష్టిసమయేఆవిర్భావయతీ,తితథా; "యస్యనిశ్వసితమేతైతద్యదృగ్వేదోయజుర్వేద"ఇతి శ్రుతేః; (అత్ర హేతుః) స్వయంజ్యోతిః- స్వయంప్రకాశః, సర్వజ్ఞఇతియావత్; (అపిచ) అనన్తః- స్వరూపతోగుణతశ్చ సాకల్యేనాపరిజ్ఞేయః, అథాపిఆద్యః- స్వమాహాత్మ్యైకదేశపరిజ్ఞాపనేఆదిగురురిత్యర్థః; అతఏవనిత్యః- నిర్వికారః, అతోఽక్షరః- అపక్షయశూన్యఇత్యర్థః; అతోఽజస్రసుఖః- నిత్యానన్దమూర్తిః, యతోని

రఞ్జనః- నిషర-శజరః,రాగాదిదోషరహితః;తతుర-తః॥అద్వయః-నవి ద్యతేద్వయమ్-సామ్యాతిశయంవస్తు,యస్యసోఽద్వయః;తచ్చాసతః॥ము క్తఉపాధితః-స్థూలసూక్ష్మదేహాజ్జీవవిమోచకఇత్యర్థః, అతోఽమృతః- ముక్తిప్రదఇతియావత్; తస్మాత్పూర్ణః - సర్వసద్గుణసమ్పన్న స్త్వమేవ ముఖ్యః, పరతత్త్వరూపీ నారాయణఇతి భావః॥ ౨౩॥

అ॥ ఇతోజీవతత్త్వనిర్ణయపూర్వక భగవత్ప్రాప్తిసాధనప్రక టనేన జీవానాందుఃఖనివృత్తి మాహ- (ఏవంవిధ)మితి =

మూ॥ఏవంవిధంత్వాంసకలాత్మనామపిస్వాత్మానమా
త్మాత్మతయావిచక్షతే । గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచ
క్షుషాఏతేతరన్తి(వ)హభవానృతామ్బుధిమ్॥ ౨౪॥

వ్యా॥ ఏవంవిధమ్- 'ఏకస్త్వమాత్మే'త్యాది పూర్వశ్లోకోక్తలక్షణైర్యుక్తమ్, ఆత్మానం త్వామేవ, సకలాత్మనామ్ - సర్వజీవానామపి, ఆత్మా- సాక్షీతిజ్ఞాత్వా, ఆత్మతయా- ప్రకృతిజీవవిలక్షణ పరమాత్మస్వరూపతయా,యేవిచక్షతే- సర్వజీవోపాస్యమితిజ్ఞాత్వా "సత్సఙ్గలబ్ధయాభక్త్యామయి"త్యుక్తరీత్యా సత్సఙ్గతోలబ్ధ శ్రవణాదిసాధనైస్సేవన్తఇత్యర్థః; తదేవాహ- గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచక్షుషా- గురురేవార్కః- అరవజ్జగత్పావన పరోపకారతయైవ భగవన్మాహాత్మ్యప్రకాశకః,తేనలబ్ధా, ఉపనిషత్- ఉపనిషీదతి- భక్తపార్శ్వేతిష్ఠతి, భగవాననయేతి ఉపనిషత్, శ్రీమద్భాగవతాది సచ్ఛాస్త్రాదిః; తదేవచక్షుః, తయా; సచ్ఛాస్త్రాభ్యాస జన్య భక్త్యేత్యర్థః. (అయంభావః) "ఏకస్త్వమాత్మే"త్యుక్త్యా పరమాత్మ తత్త్వమేకమితి, 'సకలాత్మనా'మిత్యనేన జీవాఅనన్తా ధ్రువాశ్చేతి, ప్రకృతిస్తుకార్యకారణరూపిణ్యేకా; ఏవంతత్త్వత్రయ విభాగజ్ఞానం లబ్ధ్వా "తస్మాద్గురుంప్రపద్యేతజిజ్ఞాసుశ్శ్రేయఉత్తమ"మిత్యాద్యుక్తరీత్యానిరపేక్షం సద్గురుం ప్రాప్యతస్మాత్ "సర్వతోమనసోఽసఙ్గ" మిత్యా

ద్యుక్తక్రమేణ భాగవతధర్మాన్ జ్ఞాత్వా పరతత్వంశ్రీనారాయణం భజేయురితి. ఏతఏవ భవాన్ధ్బుతామ్బుధిమ్- జనన మరణ సంసార సాగరమ్,ఇహ- ఏతజ్జన్మన్యేవ, తరన్తి,అన్ధృతమ్-అజ్ఞానాత్ప్రాప్తమిత్యర్థః, ఇవ ఇతిపాఠే జీవస్యనిత్యత్వాద్భవస్య ఆగన్తుకత్వా త్తరన్తీ వే త్యుక్తమ్ ॥ ౨౮ ॥ ... ... ❋

అ॥ బ్రహ్మానన్దానుభవయోగ్యేషు సత్స్వరూపేషు జీవేషు భవబన్ధస్య ఆగన్తుకత్వాత్పూర్వోక్త క్రమేణభగవదుపాసనయైవ తద్బన్ధోనివర్తతఇత్యాహ- (ఆత్మాన) మిత్యాది శ్లోకద్వయేన -

మూ॥ఆత్మానమేవాత్మతయావిజానతాంతేనైవజాతం నిఖిలంప్రపఞ్చితమ్ । జ్ఞానేనభూయోపిచ తత్ప్రలీయతేరజ్జ్వామహేర్భోగభవాభవౌయథా ॥ అజ్ఞానసంజ్ఞౌభవబన్ధమోక్షౌ ద్వౌనామనాన్యౌ స్తఋతజ్ఞభావాత్ । అజస్రనిత్యాత్మనికేవలేపరేవిచార్యమాణేతరణావివాహనీ ॥ ౨౯ ॥❋ ❋ ❋ ❋

వ్యా॥ ఆత్మానమ్- స్వస్యభోగాస్పదం దేహమేవ, ఆత్మతయా- జీవస్వరూపం విస్మృత్య ఏతదేవ జీవస్వరూపమితి, విజానతామ్ - దేహాత్మవాదినామ్, తేన- దేహాద్యహఙ్కారేణైవసాకమ్, నిఖిలమ్- క్షుత్పిపాసాధివ్యాధి జన్మ జరామరణాదిదుఃఖ జాతమ్, ప్రపఞ్చితమ్- అనుభావ్యత్వేన ప్రకాశితం భవతి, తథాపి భూయోజ్ఞానేన- పూర్వోక్త భగవదుపాసనయైవ, ప్రలీయతే- ఏవందేహాత్మ మోహోనశ్యత్యేవేత్యర్థః, (తద్యథా) భోగభవాభవౌ- రజ్జ్వా మావిర్భావ తిరోభావావివ, (అయమభిప్రాయః) "ఆత్మానమ్బోవ్యయత్నుర్ధ" ఇతి "అచ్ఛేద్యోయమదాహ్యోయ" మిత్యాదినాచ నిత్యాజీవా అతఃత్వప్రాకృతికార్య సమ్బన్ధరహితాఅపి ప్రకృతివికారమపీదం శరీరం బహుజన్మకృతపుణ్య పుఞ్జప్రాప్తంముకున్దసేవౌపయికమిత్య

జ్ఞాత్వా భగవదుపేక్షయా దేహభోగఏవ ముహ్యన్తి, సదాచార్యో పదేశతోముచ్యన్తఇతి ॥ ౨౫ ॥ ... ... ❋

అ॥ "ఆత్మానిత్యోఽవ్యయశ్శుద్ధఏకఃక్షేత్రజ్ఞ" ఇత్యాది ద్వాదశలక్షణయుక్తే క్షేత్రజ్ఞే జీవేస్వరూపతోబన్ధమోక్షౌనస్తఇత్యాహ - (అజ్ఞానసంజ్ఞౌ) వితి = ... ❋

అజస్రచిత్యాత్మని- అజస్ర- మవిరతమ్, చిన్త్యః- శ్రవణకీర్తనధ్యానారాధనాదిభిర్భజనీయః, ఆత్మా- శ్రీహరిః,యస్మిన్తస్మిన్; దేహతద్ధర్మాదిరహితే, అతఏవ, పరే-దేహవ్యతిరిక్తేతత్సాక్షిణి జీవే, భవబన్ధమోక్షౌ- భవతీతిభవః- దేహః, తేనబన్ధశ్చమోక్షశ్చ,తౌ; ద్వావిత్యుక్తజ్ఞభావాత్- దేహాదావాత్మత్వజ్ఞానాత్, భావనాత్; నామ ప్రసిద్ధౌ; అజ్ఞానసంజ్ఞౌఅతఏవఅన్యౌ- జీవస్యనస్వాభావికౌ, ఆగన్తుకావిత్యర్థః; జీవస్వరూపేవిచార్యమాణే నస్తఇతిభావః. (అత్రదృష్టాన్తః)అహనీ- దినరాత్రీ,తరణౌ- సూర్యే,యథానతద్వత్॥౨౬॥

అ॥ జీవాత్మపరమాత్మతత్త్వసఙ్కరమతం నిరాకుర్వన్ తన్మతస్థానాక్రోశనేన ధిక్కుర్వన్నాహ- (త్వా)మితి =

మూ॥ త్వామాత్మానంపరంమత్వాపరమాత్మానమేవ చ । నష్టఆత్మా బహిర్మృగ్య అహోఽజ్ఞధిగ్జనాజ్ఞతామ్ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ❋ ❋ ❋

వ్యా॥ పరమ్- సర్వజీవేభ్యఃపరమ్, పరిపూర్ణత్వాత్సర్వజీవపూజ్యమ్, త్వామ్, ఆత్మానమ్- పరిచ్ఛిన్నంజీవాత్మానమ్, మత్వా, పరమ్- పరమాత్మవ్యతిరిక్తం తుచ్ఛంజీవమ్, ఆత్మానమ్ - పరిపూర్ణం పరమాత్మానమ్,మత్వా, ఉభయతాప్యాత్మా నష్టోభవతి- బ్రహ్మైవాహమితిభావనయా పరమాత్మానష్టః, అహం బ్రహ్మేతి భావనయా జీవాత్మాచనష్టోభవతీతి, ఏవంవిధ (❋గుణ)దుర్మతప్రవిష్టస్యతస్య, ఆత్మా- శ్రీహరిః, బహిః- దూరఏవ వర్తమానోఽజీ

వాత్మానమిమృగ్యఏవ, ఏతాదృశాజ్ఞాన విశిష్టకోటిజన్మభిర్వా తత్వత్రి యస్వరూపజ్ఞానం నభవేదేవేత్యర్థః, ఏతాదృశజనాజ్ఞతాం ధిగ్ధిక్- ధిగితి- అహోకష్టంకష్టమ్, ఏవంతత్పద త్వంపదార్థభేద జ్ఞానశూన్యానాం పతనమేవేత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ... ❋

అ॥ తదేవంసఖిత్వేన నియన్తృత్వేనచ స్వహృదయేసదాసన్నిహితమపి పరమాత్మానం త్వామవివేకినోనవిన్దన్తీత్యభిహితమ్, సాధవస్తు నైవంవిధాః, కింతు "అత్రైవమృగ్యఃపురుషోనేతి నేతీత్యతత్యజ"న్నిత్యావ్యామ్నాయానుసారేణ దోషబహులేపిస్వదేహేన్తర్భవేస్వహృదయఏవ పరిమృగయన్తస్తాదృశ దేహ జీవోభయ విలక్షణత్వేన త్వాంవిన్దన్తీత్యేతత్సదృష్టాన్తమాహ - (అన్తర్భవ) ఇతి=

మూ॥ అన్తర్భవేఽనన్తభవన్తమేవహ్యతత్త్యజన్తో
మృగయన్తిసన్తః । అసన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణస
న్తంగుణంతంకిముయన్తిసన్తః ॥ ౨౮ ॥ ❋❋ ❋

వ్యా॥ భోఅనన్త! సన్తః- దోషబహులేపి గుణమాత్రగ్రాహిణః, అన్తర్భవే - స్వదేహాన్తర్విద్యమానే హృదయాకాశే, అతత్-మార్గణీయాత్త్వత్తోవ్యతిరిక్తం దేహాదికమ్, త్యజన్తః- 'నాత్మావపుః పార్థివమిన్ద్రియాణీ' త్యుక్తరీత్యా పరమాత్మా నభవతీతి నిశ్చిన్వన్తః, తతస్సన్తం పరమాత్మానం త్వామేవ మృగయన్తి - సమ్యగ్విచార్య దేహాదిభ్యో విలక్షణత్వేన స్వాన్తర్యామిత్వేన చ జానన్తీత్యర్థః, హ- నిశ్చితమ్, అశేషదోష నిషదనేపి దేహే పరమాత్మాధ్యవసాయరూప గుణగ్రహణే దృష్టాన్తమాహ- (అసన్తమపీ) తి = (అయమర్థః) యథాసన్తః- సర్వత్రగుణగ్రహణ శీలాస్సాధవః, దత్తాత్రేయసదృశాఇతి భావః; అసన్తమ్ - అసాధు మనర్థకారిణమపి,అహిమన్తరేణ - అహిమధ్యేగరళాది దోషబహులేపీతి యావత్; సన్తమ్- విద్యమానం గుణమ్, వేశ్మనిర్మాణాది పరిశ్రమంవి

నా ఏకచారిత్వానికేతనత్వ పరకృతవేశ్మప్రవేశాదిలక్షణం సద్గుణమే వ,అన్తియన్తికేము - అగ్రతః ప్రాప్నువన్తిఖలు, గరళాదిదోషబహు లేపితస్మిక్దోషాన్విహాయస్వస్వరూపంజీవతత్వంజ్ఞాత్వా తత్రత్యపర మాత్మస్వరూపగుణమేవసాధవస్సన్న్యగ్వ్యాచార్యప్రాప్నువన్తీతి॥ ౨౮॥

అ॥ ఇత్థంభూతాత్మతత్వావమర్శనసాధ్యా భక్తిస్సర్వేషాం సులభేత్యుక్తమ్, తత్రనిదానం తవప్రసాద ఏవేత్యాహ (అథాపీ)తి=

మూ॥ అథాపి తేదేవ పదామ్బుజద్వయ ప్రసాద లే
శానుగృహీతఏవ । జానాతితత్వం భగవన్ మహి
మ్నోనచాన్యఏకోపి చిరంవిచిన్వన్ ॥౨౯॥ *

వ్యా॥ తవభక్తిస్సర్వేషాంసులభైవ, అథాపి, హేభగవన్-సక లకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణ, తే-తవ, దేవపదాంబుజద్వయప్ర సాద లేశానుగృహీతః (దివ్ అత్రగత్యర్థే) బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదిజీవైః పూజ్యత్వేనప్రసిద్ధఇత్యర్థః, ఏవంభూతం యత్పదామ్బుజద్వయమ్, తస్యప్రసాదలేశేన యఅనుగ్రహీతస్సఏవ, తే - తవ, మహిమ్నః - లీలాకథారసస్య, తత్వమ్_ 'త దేవరమ్యంరుచిరంనవంనవ ' మిత్యా ది'స్వాదుస్వాదుపదేపదే'ఇతి 'పిబన్తియేభగవత ఆత్మనస్సతాం క థామృత' మిత్యాద్యుక్తరీత్యా కథారసనిషేవణమేవ జన్మలాభ ఇతి సిద్ధాన్తమ్, జానాతి, అన్యః- తవప్రసాద మప్రాప్తః, ఏకః - ము ఖ్యోపి, సృష్టిసంహారాద్యధికారేణ ప్రసిద్ధోపి, యోగసాఙ్ఖ్యాదిభిశ్చి రంవిచిన్వన్నపి నజానాతి, కింతు తత్తన్మతవాదవిశుద్ధోభవతీతి॥౨౯॥

అ॥పూర్వశ్లోకోక్త భగవదనుగ్రహ ప్రాప్తభగవల్లీలారసమా హాత్మ్య జ్ఞానపూర్వక దృఢభక్తియోగంప్రార్థయతి- (తదస్త్వి)తి -

మూ॥తదస్తుమేనాథసభూరిభాగోభవేఽత్రవాన్యత్ర
తువాతిరశ్చామ్ । యేనాహమేకోపి భవజ్జనానాం
భూత్వానిషేవేతవపాదపల్లవమ్ ॥ ౩౦ ॥

వ్యా॥ హేనాథ- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధసహన పూర్వక సర్వమనోరథపూరక, సభూరిభాగః- చిదచిదీశ్వరవిభాగ జ్ఞానపూర్వక లీలాకథారస నిషేవణ రూపోయస్సమహాభాగ్యోదయః, మే,అస్తు, అత్రవా- అస్మిన్భవే చతుర్ముఖజన్మని,అన్యత్ర- దేవమనుష్యాదిశరీరే వా, తిరశ్చామ్ - గజగృధ్రాదిశరీరేవా, యేన - మహాభాగ్యోదయేన, భవజ్జనానామ్- ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగిజనానాం మధ్యే, ఏకోప్యహమపి యఃకశ్చిద్భూత్వా, (అయంభావః) ఏతేమహాభాగవతోత్తమాః, తదాశ్రయణమాత్రేణాహంకృతార్థోభవామీతి మమజ్ఞానమ్, తేషామప్యయమస్మద్గోష్ఠ్యాం ప్రవేష్టుంయోగ్య ఇతిమయికృపాచేత్యేతద్ద్వయం మమయథాభవేత్తథావిధో భూత్వేతి; తవ పాదపల్లవంనిషేవే - భజామి , తాదృశం మహాభాగ్యం మేఅస్త్వితి సమ్బన్ధః ॥ ౩౦ ॥ ... ... ❁

అ॥ ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగం ప్రాప్తవత్యోగోప్యోమాదృశాం పూజ్యాఇత్యాహ - (అహో) ఇత్యాది శ్లోక త్రయేణ-

మూ॥అహోఽతిధన్యావ్రజగోరమణ్యస్తన్యామృతం పీత మతీవతేముదా । యాసాంవిభోవత్సతరాత్మజాత్మనాయత్తృప్తయేద్యాపిచనాలమధ్వరాః॥౩౧॥

వ్యా॥ యద్యపి యశోదాదేవక్యౌ భాగ్యవత్యావేవ, యతఃపుత్రస్నేహేన స్తన్యామృతం దత్తవత్యౌ, తథాపి తదత్యన్తం నాశ్చర్యమ్, కింతు యాసామ్- గోగోపీనామ్, స్తన్యామృతమ్, హేవిభో- సర్వాన్తర్యామిన్, తే- త్వయా, వత్సతరాత్మజాత్మనా- బహుబాలవత్సరూపేణ బహుపుత్రరూపేణచ, అతీవముదా - అలభ్యలాభవదతిసన్తోషతయేత్యర్థః, అతీవేతి - అల మలమితి పీతం యస్మాదేవంతస్మాత్; వ్రజగోరమణ్యః- అతివధన్యాః, అహో- ఆశ్చర్య మేతత్, యత్తృప్తయే, అధ్వరాః - యజ్ఞాదయః, ప్రకృతి వికృతి

రూపాః, ఏవంవిధకృత్స్నధ్వరానుష్ఠాతారో బ్రహ్మాదయోపి నాలమ్- నసమర్థాఃబభూవు రితిభావః ॥ ౩౧ ॥

అ॥ గోకులబృన్దావనప్రదేశేషు విద్యమానా మనుష్య పశుపక్షి మృగ వృక్ష లతాదయో ప్యతీవ ధన్యా ఇత్యత్యాశ్చర్యే ణాహ - (అహో) ఇతి= ... ... ※

మూ॥ అహోభాగ్యమహోభాగ్యంనన్దగోపవ్రజౌకసామ్। యన్మిత్రం పరమానన్దం పూర్ణంబ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౩౨ ॥ ※ ※ ※

వ్యా॥ యత్- యస్మాత్, నన్దగోప వ్రజౌకసామ్- నన్దగోపస్యవ్రజః- గోకులబృన్దావనప్రదేశః, ఓకః- స్థానమ్, యేషామ్ - గోగోపిగోపాలమృగపక్షివృక్షలతా గుల్మాదీనాం తేషామ్; బ్రహ్మ- శ్రీకృష్ణః, మిత్రమ్, నను పరస్పరోపకారిత్వమేవ మిత్రత్వమ్, తత్ః-దాచిద్విషమేసతి మైత్రీభఙ్గపూర్వకద్వే షఏవపర్యవస్యతి, కృష్ణమిత్రత్వే కిమాశ్చర్యమితిచేత్కృష్ణమిత్రతానతథేత్యాహ- పరమానన్దమ్ - 'ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజానా' దితిశ్రుతే రానన్దస్వరూప ఆనన్దానుభవ రహిత స్వాశ్రితజీవానా మానన్దప్రదః, నిర్హేతుక దయావా నిత్యర్థః; 'ఏషహ్యేవానన్దయాతీ'తి శ్రుతేః; సామాన్యమిత్రత్వే దేశాన్తరగమనే పరస్పరవియోగదుఃఖ మపరిహార్యమ్, తన్నభవతీత్యాహ - (పూర్ణ) మితి- సర్వత్రవిద్యమానత్వా దనుశాయినోజీవా యత్రకుత్ర గతాఅపి విశ్లేషాభావాత్తాదృశ దుఃఖం నభవతీత్యర్థః, నను పరస్పర దేహావియోగే మిత్రత్వవిశ్లేషదుఃఖోఽపరిహార్యఏవ, తథాపి కృష్ణమిత్రత్వే తన్నభవతీత్యాహ - సనాతనమ్- నిత్యమ్, జీవాత్మపరమాత్మనోర్నిత్యత్వాదుక్తదోషోనభవతీత్యర్థః, తత్తస్మాత్కారణాత్తేషాంభాగ్య మహో అహో - అత్యాశ్చర్య మత్యాశ్చర్యమ్, అతిప్రహర్షేవీప్సా ॥ ౩౨ ॥ ... ... ※

అ॥ నన్విన్ద్రియాధిష్ఠాతారో యూయంచభూరిభాగా ఏవేతి చేత్సత్యమ్, నతాదృశభాగ్యవన్తోభవామః, కింతు తఏవ మహాభాగ్యవన్తఇత్యాహ- (ఏషా) మితి= ... ... *

> మూ॥ ఏషాంతుభాగ్యమహిమాఽచ్యుతతావదాస్తా
> మేకాదశైవహివయంబతభూరిభాగాః। ఏతద్ధృషీ
> కచషకైరసకృత్పిబామశ్శర్వాదయోఽఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వ
> మృతాసవంతే॥ 33॥ * * *

వ్యా॥ "దిగ్వాతార్కప్రచేతోఽశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రకాః" ఇతిదశ - అహఙ్కారాధిష్ఠాతాశర్వశ్చైకాదశ - ఇదముపలక్షణమ్, మనోధిష్ఠాతాచన్ద్రశ్చ- బుద్ధ్యధిష్ఠాతాబృహస్పతిశ్చ,ఏతేత్రయోదశ; వయమ్, ఏతద్ధృషీకచషకైః - వ్రజౌకసామ్, హృషీకాణి- జ్ఞానేన్ద్రియ కర్మేన్ద్రియాణి మనశ్చబుద్ధిశ్చాహఙ్కారశ్చ, ఏతాన్యేవచషకాణి- పాత్రాణి, తైః - పానపాత్రైః, తే - చిత్తతత్త్వాధిష్ఠాతుర్వాసుదేవస్య, అఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవమ్ - అఙ్ఘ్రిఏవఉదజే - వారిజే, తయోరన్తర్విద్యమానం మధు- మకరన్దః, తదేవామృతమ్ - స్వాదు, ఆసవమ్- మదజనకద్రవ్య విశేషః, అసకృత్పిబామః, అతో భూరిభాగాః, యద్యపి పృథక్పృథక్ఛ్రోత్రేన్ద్రియాభిమానినో వయం సౌన్దర్య సౌభాగ్యాద్యమృతం పిబామః, ఏకస్యసర్వసౌన్దర్యమాత్రమ్, ఏకస్యకీర్తనరసమాత్రమ్, ఏవమల్పానుభవమాత్రమస్మాకం భాగ్యమాస్తామ్, ఏతేతుసర్వేన్ద్రియైస్తవసౌభాగ్యామృతంపిబన్తి, అతోఏషాం భాగ్యమహిమానంవక్తుం కోవాశక్తః? అతోఽతిధన్యామహాభాగ్యవన్తశ్చేత్యర్థః ॥ 33 ॥ ... ...*

అ॥ జన్మకోటిభిరకృతపుణ్యపుఞ్జానాం గోకులవాసినాం భాగ్యమహిమానందృష్ట్వా వృథాప్రలపనేనకిమ్? మమైతావన్మాత్రం ప్రార్థనేత్యాహ -(తది)తి= ... ...

మూ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహజన్మకిమప్యటవ్యాం యద్గో
కులేపికతమాఙ్ఘ్రి రజోభిషేకమ్। యజ్జీవితంతు నిఖి
లంభగవాన్ముకున్దస్త్వద్యాపియత్పదరజశ్శ్రుతిమృ
గ్యమేవ ॥ ౩౪॥ ❋ ❋

వ్యా॥ మమతు, ఇహ- మనుష్యలోకే, కిమపిజన్మ- అతితుచ్ఛతృణ లతాగుల్మజన్మ, తదేవభూరిభాగ్యమ్, అత్రాపి అటవ్యామ్- తత్రాపి బృన్దావనే, యజ్జన్మగోకులే విద్యమాన జన్తూనాంమధ్యే కతమస్యాయస్య కస్యాప్యఙ్ఘ్రిరజోభిరభిషేక స్స్వతోలభ్యతేయస్మిన్తది తిపూర్వేణాన్వయః; నను సర్వజీవ దేహావిభాగ ఏవ మహచ్ఛరీరంచ తాదృశసత్యలోకాధికారంచ విహాయ తుచ్ఛజన్మప్రార్థయసీతి చేత్తత్రాహ - (యజ్జీవిత) మితి= యత్- ఏషాంగోకులవాసినామ్, నిఖిలమ్- ఆహార విహారాదికం సర్వమ్, జీవితమ్- జీవనమ్, ముకున్దః- ధర్మాది ఫలదః, భగవానేవ; (అయంభావః) తే దేహాదికం విస్మృత్య భగవల్లీలారస నిషేవణఏవ కుతూహలాః, శ్రీకృష్ణఏవతేషాం యోగక్షేమాదికం వహతీతి. ముకున్దఃకీదృగ్భూతః ? యత్పదరజః- కృష్ణపాదధూళిః, శ్రుతిమృగ్యమేవ - శ్రుతయః కేవలంవర్ణయన్తి నతులభన్తే ॥ ౩౪ ॥ ... ... ❋

అ॥ గోకులవాసినాం భాగ్యమహిమానం వర్ణయితుం ద్విసహస్ర రసనావిశిష్టోప్యశక్తఏవ, అస్మన్మనోరథోప్యఘటమానఏవ, ఇదానీం సర్వఫలదమపి త్వాముద్దిశ్య నశ్చేతో భిద్యతీత్యాహ - (ఏషా) మితి= ... ...❋

మూ॥ ఏషాంఘోషనివాసినాముతభవాన్కిందేవ
రాతేతినశ్చేతోవిశ్వఫలాత్ఫలం త్వదపరంకుత్రాప్య
యన్ముహ్యతి। సద్వేషాదివపూతనాపి సకులా
త్వామేవ దేవాపితా యద్ధామార్థ సుహృత్ప్రియాత్మ
తనుగోప్రాణాశయాస్త్వత్కృతే॥ ౩౫॥ ❋

వ్యా॥ సర్వఫలదాతాపి భవాన్, (ఉతేత్యప్యర్థే) విశ్వఫలాత్- మోక్షరూపఫలాత్, అపరంఫలమ్- త్వదితి సప్తమ్యర్థే, త్వయి న విద్యతఇతి మత్వా, ఏషాం ఘోషనివాసినాంకిం రాతేతి, నః- ఇన్ద్రియాభిమానినామ్, చేతః, అయంశ్రీకృష్ణోఋణీతిముహ్యతి, అహో అవిచారాలజ్జాకరం వచోవదసీతి చేదతఆహ- సర్వశ్రుతిసారేషు, అయదపి- సమ్యగ్విచారితమపి, కుత్రాపి- అన్యదపశ్యమానం సన్ముహ్యతీతి భావః; నను "తామన్మనస్కామత్ప్రాణా" ఇత్యుక్తరీత్యా మమప్రాణతుల్యాః, అతఏవ తదేవ దాస్యామీతిచేత్తద్దానమపి నాలంనాల మిత్యాహ - బాలారిష్టదేవతాయాః పూతనయాఅపి సద్వేషాద్ధేతోః- సతీనామ్- మాతౄణామివ, వేషః- హస్తపాద చుమ్బనాది లాళనమ్, అనుకరణమాత్రం తస్మాత్; (అయమిహాశయః) త్వాముద్దిశ్య మహద్ద్రోహం కర్తుమాగతా పాపిష్ఠాపూతనాపి- తాదృశీపూతనాపి, తే- త్వయా, విశ్వఫలమ్- మోక్షఫలమ్, ప్రాపితా- కథం కపటేనాపి లాళితవత్యా అస్యాఏతన్నాలమితి లాళనాది సాధనరహితస్య తస్యాఃకులస్యాపి తదేవదత్తవాన్? సుకుటుమ్బినాం నిష్కపట లాళనపరాణామప్యేతేషాం తద్దానమపర్యాప్త మిత్యాహ - (యది) తి - ఏషామ్ - ధామాదయః, త్వత్కృతే- త్వన్నిమిత్తమేవ, యత్- ఏషామ్, ధామ- గృహమ్, అర్థః- క్షేత్రధనాదికమ్, సుహృత్ - స్నేహవిషయీభూత బాన్ధవాః, ప్రియాః- భర్తృపత్న్యాదయః, ఆత్మా- శరీరమ్, తనయాః - పుత్రాదయః, ప్రాణాః- సర్వేన్ద్రియాణి, ఆశయమ్ - చిత్తమ్, ఏతాదృశానాం తద్దానమనుచితమేవ, అతఏవ భవానపి తద్విషయే ఋణీతి నశ్చేతోముహ్యతీతి భావః ॥ ౩౫ ॥ ... ... *

అ॥ నను గోప్యాదయోదేహధామాదారాగాదివిశిష్టాః, అతో మహాన్ముక్తిఫలమనుభవితుమయోగ్యాః,మయియేషాంముక్తిఫలంవినా

అన్యద్దాతుం కిమపినాస్తీతి యదుక్తం తదహోఆశ్చర్యమితి చేన్నేత్యాహ - (తావ)దితి

{మూ॥ తావద్రాగాదయస్తేనాస్తావత్కారాగృ
హంగృహమ్ । తావన్మోహోఙ్ఘ్రినిగళో యావ
త్కృష్ణ న తే జనాః ॥ ౩౬ ॥ * * * *}

వ్యా॥ హేకృష్ణ? జీవా యావత్తేజనా నభవన్తి-"వాణీగుణానుకథనే" ఇత్యుక్తరీత్యా యేసర్వేన్ద్రియాణి త్వద్విషయేప్రవేశయన్తి తే త్వజ్జనాః, ఏవంగుణవిశిష్టా యావన్నభవన్తీత్యర్థః, తావత్, తేషామభక్తజనానాంగృహం కారాగృహమేవ-బన్ధనాగారమేవ, బన్ధనాగారే యావన్క్లేశాస్తత్రాపి తావదనుభవన్తీత్యర్థః, రాగాదయోపి తావత్, స్తేనాః-చోరాఏవ, యథాచోరాః ప్రమాదినామన్తర్గృహేస్థితంవస్త్వాదికంహరన్తి, తథైతేతువివేకజ్ఞానపూర్వకబహుకృచ్ఛ్రాధిగతం పరమపురుషారాధనలక్షణరూపధనమపహరన్తీత్యర్థః, మోహస్తావత్, అఙ్ఘ్రినిగళఏవ- అభక్తజనానామేవ గృహాదికం క్లేశరూపమ్, గోప్యాదయస్తు తేజనాఏవ, అతఏవాస్మత్పూజ్యా ఇతిభావః॥ ౩౬

అ॥ నను మమాపికంస జరాసన్ధాదిభ్యో భయశకటయాపలాయనం మాతృవిషయాపరాధనిమిత్తకోలూఖలబన్ధనాదికంచ లోకవిదితమేవ, అతోహమపి సంసారబద్ధః, అన్యబన్ధవిమోచనే మమ కాశక్తిరితిచేత్తత్రాహనహీత్యాహ-(ప్రపఞ్చ)మితి -

{మూ॥ ప్రపఞ్చంనిష్ప్రపఞ్చోపివిడమ్బయసిభూతలే। ప్రప
న్నజనతానన్దసన్దోహంప్రథితుంప్రభో ॥ ౩౭ ॥ *}

వ్యా॥ ప్రపఞ్చం- చక్షురాదీన్ద్రియాణి గోపత్వేన ప్రకాశమానః, ప్రకృతివికారభూతదేహాదివిషయాత్మకం జగదిత్యర్థః; తత్ప్రతిబిమ్బోపిత్వమ్, హేప్రభో- సర్వశక్తిమన్, ప్రపఞ్చం విడమ్బ [illegible]

రకేళీడా ద్యనుకరణం కరోషి, అహో సర్వశక్తిమతో మమాపి ప్ర పఞ్చానుకరణం కిమర్థమితి చేదతఆహ- ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహం ప్రథితుమ్- [ప్రపన్నజనతా- భాగవతసమూహః, తస్య ఆనన్దసన్దోహమ్-సాథ్యభక్తిరసపూరమ్, ప్రథితుమితి-(*అన్తర్భావితస్యర్థప్ర థయితుంసాధన) భజనకాలఏవప్రకాశయితుమ్, అనుకరోషీతి॥౩౭॥

అ॥ ఏతావతాస్యాపరాధ నివేదనపూర్వకం భగవన్తం క్షమాప్య యావన్మనోవచస్త్వాత్వా భగవన్మహిమ్నా మపారతాం సూచయన్నజ్ఞానుపహసన్నివాహ -(జానన్త) ఇతి-

మూ ॥ జానన్తఏవజానన్తు కింబహూక్త్యా నమేప్రభో।
మనసోవపుషోవాచో వైభవంతవగోచరమ్॥౩౮॥

వ్యా॥ తవవైభవమ్- లీలామాహాత్మ్యమ్, యే కేచిజ్జానన్తః- సాకల్యేనజానీమఇతి వదన్తి, తేభాగ్యవన్తఏవ జానన్తు, బహూక్త్యా- బహుభాషణేన, కిమ్ - కిం ప్రయోజనమ్, హేప్రభో! మేవచసోతవ వైభవం నగోచరమేవ- ఏతావదితి వర్ణితుమశక్యమేవేత్యర్థః, వాక్ఛబ్దశ్శ్రోత్రేన్ద్రియస్యాప్యుపలక్షణమ్, శ్రోతుమప్యశక్తమిత్యర్థః, మనసోపి, తవవైభవమ్- తవస్వరూపాదికమ్, గోచరంనభవత్- సాకల్యేన జ్ఞాతుమప్యశక్యమిత్యర్థః॥౩౮॥ ... ...*

అ॥ జీవేశ్వరయోఃకించిజ్జత్వ సర్వజ్ఞత్వాది విశేషం ప్రకటయన్ గమనంప్రార్థయతి - (అనుజానీహీ)తి -

మూ ॥ అనుజానీహిమాం-కృష్ణసర్వంత్వంవేత్సిసర్వదృక్।
త్వమేవజగతాంనాథోజగచ్చైతత్తవార్పితమ్ ॥ ౩౯ ॥

వ్యా ॥ "అహమేవాసమేవాగ్రే నాన్యత్సదసతఃపరమ్ - తాన్యహంవేదసర్వాణినత్వంవేత్థ పరంతప" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా స్వమహిమానంచ అస్మదాదిజీవానాం జ్ఞాన బలాదికంచ సర్వంత్వమేవవేత్సి, తత్రహేతుః, సర్వదృక్- సర్వస్యైవసాక్షీ, అతోజగతాంత్వమేకఏవ

నాథః, నాన్యః; తస్మాత్త్వత్ప్రభావా విజ్ఞానకారణా హఙ్కా-
రాస్పదమేతత్- శరీరంచ, అహమపి, ఈశ్వరోఽహం సిద్ధోఽహ మిత్యే
వంభూత మోహజనకకారణ మమతాస్పదరూపమేతజ్జగచ్చ, తవా
ర్పితమ్ మదధికారసహిత దేహేనసహ జీవాత్మానం తవచరణయో
స్సమర్పయామీతి భావః; ఇతో మామనుజానీహి- అయం మమభక్తోఽగ
చ్ఛత్వితి కృపాంకృత్వాఽహం ప్రేషితవ్యఇతి ప్రార్థయామీతిభావః ॥

అ॥ ఇదానీ మాశ్రితజనవాత్సల్య, సర్వజనపోషకత్వ, సర్వా
ధర్మనిగ్రహీతృత్వ, అధర్మశీల శిక్షకత్వాదిగుణైస్త్వమేకఏవ స
ర్వజగత్కారణ ఇతి వర్ణయన్ తవ పదాశ్రయం మాం ప్రస్థాప
యేత్యభిప్రాయేణనమస్కరోతి- (శ్రీకృష్ణేతి)- ... *

మూ॥ శ్రీకృష్ణవృష్ణికులపుష్కరజోషదాయిన్ క్ష్మా
నిర్జరద్విజపశూదధివృద్ధికారిన్ । ఉద్ధర్మశార్వర
హరక్షితిరాక్షసధ్రుగాకల్పమార్కమర్హన్ భగవ
న్నమస్తే ॥ ౪౦ ॥ ... ...*

వ్యా॥ "కృషిర్భూవాచక శ్శబ్దో ణశ్చనిర్వృతివాచకః । తయోరై
క్యంపరంబ్రహ్మకృష్ణ ఇత్యభిధీయతే" ఇత్యాది వచనై స్సృష్ట్యాది
సర్వకారణత్వం సూచితమ్; వృష్ణికులమేవ పుష్కరమ్- పద్మమ్, త
స్యజోషమ్- వికాసమ్, ప్రీతిమ్; దదాతీతితథా, (జుషప్రీతిసేవనయో
రితిధాతుః) అనేన ఆశ్రితవత్సలత్వం సూచితమ్; క్ష్మా - భూమిః,
భూమిస్థజనాఇతి భావః; నిర్జరాః- బ్రహ్మాది దేవాః, ద్విజాః- మ
హర్షయః, పశవః- తిర్యగ్జాతయః, తథైవోదధయః - అర్ణవాః,
తాన్ వర్ధయతీతి తథా, అనేన సర్వజనపోషకత్వం ప్రకాశితమ్; ఉ
ద్ధర్మాః- వేదవిరుద్ధసమయాః పాషణ్డధర్మాః, తఏవశార్వరమ్- అన్ధంత
మః, జ్ఞానాచ్ఛాదకాన్ధకారః; తద్ధరతీత్యవతారభేదైస్తథా, అనేన
అధర్మనిగ్రహీతృత్వం దర్శితమ్; క్షితిరాక్షసాః- అఘ బక కంసా

దయో ఒధర్మశీలాః, తేభ్యోద్రుహ్యతి- తాన్ నాశయతీతి తథా, అ
నేన అధర్మశీల నిగ్రహీతృత్వం దర్శితమ్; ఆకల్పమ్ - ప్రళయపర్య
న్తమ్, ఆర్కమ్- యావత్సూర్యస్తావత్పర్యన్తమ్; సుమహాన్- సర్వజ
న పూజ్యేత్యర్థః; హేభగవన్-ఉక్తగుణ విశిష్ట, తుభ్యంనమః-స్వలో
క గమనా నుజ్ఞార్థం తస్మైనమనం కృతవానిత్యర్థః; ఉదధివృద్ధి
కారిన్ పుష్కరజోషదాయిన్ ఇత్యుభయత్రాపిచన్ద్రసూర్యోపమా
నమ్,పునశ్చోద్ధమేత్యాదినాచత్రాద్యశోపమానమేవద్రష్టవ్యమ్॥౪౦॥

అ॥ ఏవంబహువిధంస్తుత్వా కృష్ణప్రసాదంచలబ్ధ్వాస్వాపహృ
తవత్సాదికానానాయ్య యథాస్థానముపహారత్వేన సమర్ప్య ప్రణ
మ్య గతవానిత్యాహ- (ఇతీ)తి- ... ...*

మూ॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యభిష్టూయభూమానంత్రిఃపరిక్ర
మ్యపాదయోః । నత్వాభీష్టంజగద్ధాతాస్వధామప్ర
త్యపద్యత॥౪౧॥ ... ...*

వ్యా॥ అభీష్టమ్- అభితఃపూజ్యమ్, బ్రహ్మాదిసర్వజీవైరుపాస్యమి
త్యర్థః; తత్రహేతుర్భూమానమ్- సర్వసద్గుణపరిపూర్ణం శ్రీకృష్ణ
మిత్యర్థః; తతఃపాదయోర్నత్వా, అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, అభీ
ష్టమ్- యథేచ్ఛమ్, అనేకవారమిత్యర్థః, స్వధామ- సత్యలోకమ్,
అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, సర్వలోకపూజ్య మిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥

అ॥ ఇతఃపరం కృష్ణవృత్తాన్తమాహ - (తత) ఇతి -

మూ ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్యభగవాన్ స్వభువంప్రాగవస్థితాన్।
వత్సాన్పులినమానిన్యే యథాపూర్వసఖంస్వకమ్ ॥౪౨॥

వ్యా॥ భగవాన్- అఘటనఘటన పటుతరః, స్వభువమ్- బ్రహ్మా
ణమ్, అనుజ్ఞాప్య - అనుజ్ఞాందత్వా, తత్క్షణమేవ, ప్రాగవస్థితాన్ -
ప్రాక్- పూర్వమ్,యస్మాద్దేశాదపహృతవాన్ బ్రహ్మాతేన తస్మిన్నేవ
దేశే అవస్థాపితాన్స్వాన్ ఇత్యర్థః, యథాపూర్వసఖమ్- యథాపూ

ర్వం సఖాయో యస్మిన్ తత్; స్వకమ్- స్వస్య కేళివృద్ధిప్రదమ్, పులినమానిన్యే- సఖీంశ్చాంసమీపం నీతవానిత్యర్థః॥ ౪౨ ॥

అ॥ గోపవత్సానాం జాగ్రదాది పఞ్చావస్థాసు మధ్యే కస్యామవస్థాయాం స్థితా ఇతి చేన్న పఞ్చావస్థాసు మధ్యే స్థితాః, కింతు షష్ఠ్యావస్థాయాం స్థితా ఇత్యాహ- (ఏకస్మి)న్నితి- ... ...

మూ॥ ఏకస్మిన్నపి యాతేఽబ్దే ప్రాణేశం చాన్తరాత్మనః। కృష్ణమాయాహతా రాజన్ క్షణార్ధం మేనిరేఽర్భకాః॥ ౪౩॥ ... ...

వ్యా॥ ఆత్మనః- దేహస్య, సమ్బన్ధి, ప్రాణేశమ్- బుద్ధ్యాదీన్ద్రియప్రేరకమ్, మనోన్తరా- మనోబుద్ధీన్ద్రియాదిచలనం వినేత్యర్థః, ఏకస్మిన్నబ్దే యాతేపి క్షణార్ధం మేనిరే, తత్ర హేతుః, కృష్ణమాయాహతా ఇతి, పఞ్చస్వవస్థాసు స్థితానాం జీవానామవస్థా ప్రయుక్తసుఖదుఃఖానుభవానన్తరమపి కాలజ్ఞానం భవతి, కృష్ణమాయామోహావస్థానన్తరం సర్వం విస్మృతమ్, తస్మాదిద మష్యవస్థాన్తరం భవత్యేవేత్యర్థః॥ ౪౩॥ ... ... *

అ॥ తదేవ మాయాప్రభావమాహ - (కిమి)తి-

మూ॥ కింకింనవిస్మరన్తీహ మాయామోహితచేతసః। యన్మోహితం జగత్సర్వమభీక్ష్ణం విస్మృతాత్మకమ్॥ ౪౪॥

వ్యా॥ మాయామోహితచేతసః - "దైవేన తే హతధియః" ఇత్యుక్తరీత్యా ఇహ- సర్వోత్కృష్టజన్మని స్థితా అపి శ్రీకృష్ణేనోపేక్షితా జీవాః, కిం కిం న విస్మరన్తి- ఏతత్తా- [illegible] మిత్యర్థః, యత్- యస్మాత్, భగవద్భక్తజనేషు ప్రేరితయా మాయయా మోహితం సర్వం జగత్- అభక్తజన సమూహః, అభీక్ష్ణమ్- ప్రతిక్షణమ్, విస్మృతాః- ఆత్మానో దేహజీవేశ్వరాః, యేన తత్॥ ౪౪॥

అ॥ తేషాం మోహం తద్వచనేనైవ ప్రకటయతి- ([illegible]) తి-

{మూ॥ ఊచుశ్చసుహృదంకృష్ణంస్వాగతంతేఽతిరంహసా। నైకో ఽప్యభోజికబళ ఏహీత స్సాధుభుజ్యతామ్ ॥ ౮౫ ॥ ... ...*}

వ్యా॥ తే- త్వయా, అతిరంహసా- అతివేగేన; స్వాగతం - వత్సైస్సహ స్వాగతమిత్యూచుః, అతివేగత్వం ప్రకటయతి- త్వాంవినా, అస్మాభిరేకోపి కబళః- ఆస్యేకృతకబళః, నాభోజి-ఆస్యగతకబళమపి నగ్రిసామః, ఏహ్యేహి- ఆగచ్ఛాగచ్ఛ, ఇతః- ఇతఃపరంవా, సాధుభుజ్యతామ్- సాధు_నిర్విఘ్నేన, అవిశేషేణవా;భుజ్యతామ్॥౮౫॥

{మూ॥ తతోహసన్ హృషీకేశో ఽభ్యవహృత్య సహార్భకైః। దర్శయంశ్చర్మాజగరంన్యవర్తతవనాద్వ్రజమ్ ॥ ౮౬ ॥ ... ...*}

వ్యా॥ హృషీకేశః-అత్రహృషీకేశశబ్దే నాయమభిప్రాయః,దేహలోక బోధమాత్రం కృతవాన్ నతుకాలబోధమితి; హసన్-ఏతేసంవత్సరాత్మకం కాలంక్షణార్ధం మేనిరఇతి పరిహసన్నిత్యర్థః, అర్భకైస్సహాభ్యవహృత్య- అజానన్నివ స్వయమపితైస్సహ భుక్త్వా, తతః, ఆజగరంచర్మ- అఘాసుర వపుర్దర్శయన్నిత్యత్ర అస్మిన్ దినఏవఅఘాసురంహత్వాఅస్మాన్ మోచితవానితి స్మరణార్థమితిభావః; ఏవంవనేక్రీడిత్వావ్రజంప్రత్యన్యవర్తత-గృహమాగతవానిత్యర్థః॥౮౬॥

అ॥ (సవిస్మయంచతుర్వక్త్రంకృత్వాబాలాంస్తథైవచ । గోష్ఠీం దృగుత్సవంకుర్వన్ వ్రజమేత్యాచ్యుతాకృతిః) తదాహ- (బర్హేతి)తి-

{మూ॥ బర్హప్రసూననవధాతువిచిత్రితాఙ్గః ప్రోద్దామవేణుదళశృఙ్గరవోత్సవాఢ్యః। వత్సాన్గృణన్ననుగగీత పవిత్రకీర్తిర్గోపీదృగుత్సవదృశిఃప్రవివేశగోష్ఠమ్ ॥ ౮౭ ॥}

వ్యా॥ బర్హప్రసూన నవధాతుభిర్విచిత్రితాని- అఙ్గాని - యస్యసః; వేణుః- వంశవాద్యవిశేషః, దళాని- పత్రనిర్మితవాద్య వి

శేషాః, శృఙ్గాణి- శృఙ్గవికార వాద్యవిశేషాః, ఏతేషాం రవైః- ధ
నిభిః, యదిహో౽ర్ద్రామః- అతిహర్షకర ఉత్సవస్తేన; ఆఢ్యాః - సమ్ప
న్నాః, వత్సాన్గ్నన్ - ప్రేమ్ణా వేణువాదే నాహ్వయన్, అనుగైః -
బ్రహ్మాదిభిః, గీతాః- గీయమానాశ్చ, పవిత్రాః- శ్రోత్రాణాం పా
వనాశ్చ, కీర్తయః- లీలాకథా యస్య సః, సర్వేషాం మనోహ
రో౽పి విశేషతో గోపీదృగుత్సవదృశిః-గోపీదృశాం అతిహర్షకర దర్శ
నః, గోపీనామతిప్రియః కృష్ణస్స ఘోషం ప్రవివేశేతి॥౪౭॥

{ మూ॥ బృన్దావనే మహావ్యాలో యశోదానన్దసూనునా
{ హతో విశా తయాంమాస్మాదితిబాలావ్రజేజగుః ॥౪౮॥

వ్యా॥ బృన్దావనే, మహాన్వ్యాళః- అఘాసురః, యశోదా - లోకే
స్మిన్ త్రాణాం యశాంసి-ప్రత్యేకం దదాతీతి,తస్యా ఆనన్దంసునోతీ
తి తథా; అత్ర తానామిహాయశః-సత్కీర్తిం దదాతీతి; పరలోకేఆన
న్దం స్వలోకం పూరయతీతి తథా;(అథవా)బహుసుఖత్వాత్ చిద్యశో
దాసూనునా, కేచిన్నన్దసూనునేతి. అస్మాన్- అఘాసురోదరాత్,చ
కానాదఘాసురంచ,అస్మాన్ -మృత్యురూపసంసారాత్,అవితాః॥౪౮
అ॥ "నాయం త్వత్తపతః స్తుగ్రసాత్మన్ కిమిహాద్భుతః | తవపుత్రో
మద్రక్షోహననయనానన్ద భాజనమ్ ॥ నేత్రాణ్యాన్ యశోదేముం
వ్యాధాత్ప్రాకమిత్యహో । ఇతి నన్దాదయో గోపాః కృష్ణ రా
మకథాం ముదా । కుర్వన్తో రమమాణాశ్చ నావిన్దన్భవవేదనా " మి
త్యాదివాక్యైర్గోపగోపీనాం స్వపుత్రేభ్యో౽పి కృష్ణేస్నేహస్య
కారణం పృచ్ఛతి రాజా- (బ్రహ్మన్) ఇతి -

{ మూ॥ రాజా ॥ బ్రహ్మన్పరోద్భవేకృష్ణఇయాన్ప్రే
{ మాకథంభవేత్ | యో౽భూతపూర్వస్తోకేషుస్వో
{ ద్భవేష్వపికథ్యతామ్ ॥ ౪౯ ॥ * *

వ్యా॥ పరోద్భవే-స్వపుత్రేభ్యో౽న్యస్మిన్; అభూతపూర్వః-ఇయాన్ప్రే

మాపేక్షయా, పరోద్భవే- నన్దకుమారే పరపుత్రే, గోగోపగోపీనాం కథంభవేత్? ॥౪౯॥ * * *

ఆశ్రితానామజనస్య పరమానన్దప్రదే నిత్యవస్తుని కృత స్నేహ స్సఫలః, తథావిధస్తు పరమాత్మా శ్రీకృష్ణఏవ, అత స్తస్మిన్నస్త్యేవజీవానాం స్వాభావికస్స్నేహః, కింతు సదేషు జ్ఞానానన్దాది గుణవత్తిరోహితోఽస్తి, ఏవంచ తాదృశపరమాత్మసమ్బన్ధవశాదేవ జీవానాం స్వాత్మదేహతదనుబన్ధ్యాదిషు ప్రీతిర్జాయతే, అతః పరమ ప్రియత్వేన జ్ఞానానన్దాదివదేవ తాదృశ పరమాత్మస్నేహో విశదీకర్తవ్య ఇతి వక్తుమజ్ఞానకల్పితదేహాదిషు ప్రేమనిరసనపూర్వకం ప్రేమాధిష్ఠానం నిర్ధారయతి - (సర్వేషా)మిత్యష్టభిః- * *

మూ॥ సర్వేషామేవ జన్తూనాం నృపస్వాత్మైవ వల్లభః। ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యా స్తద్వల్లభతయైవహి॥౫౦॥

వ్యా॥ సను స్తవప్రాణినామ్, ఆపా, స్వాత్మైవ-దేహఏవ, వల్లభః- ఇష్టః, అహఙ్కారాస్పదత్వాత్; ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యా స్తద్వల్లభతయా- అపవిత్రవినశ్వరదేహవత్సలతయా తే, ప్రీతాః, దేహస్వరూపే పారక్యతయా జ్ఞాతే సతి తేషు ప్రేమానస్త్యతీతి హిశబ్దార్థః॥౫౦॥

మూ॥ తద్రాజేన్ద్ర యథా స్నేహస్స్వస్వకాత్మని దేహినామ్। యథా దేహఃప్రియతమ స్తథానహ్యానుమేవతమ్॥ ౫౧ ॥ * *

వ్యా॥ తతో దేహినామ్- దేహవిశిష్టత్వేన స్పష్టజీవానామ్, స్వస్వకాత్మని- తత్తత్ప్రారబ్ధవశాల్లబ్ధ తత్తద్దేహే, యథా స్నేహః నతథా మమతాలమ్బి పుత్రమిత్ర గృహాదిషు స్నేహో భవతి, ఏతజ్జలాగ్నిభయాదౌ స్పష్టం భవ॥ ... ॥౫౧॥

దేహాత్మా వివేకినామేవ దేహగృహాదిషు స్నేహసంయోగ వియోగాదిదుఃఖం భవతీత్యాహ- (దేహాత్మవాదినా) మితి-

{ మూ॥ దేహాత్మవాదినాంపుంసా మపిరాజన్యసత్తమః య
థా దేహఃప్రియతమ స్తథానహ్యనుయేచతమ్॥ ౫౨॥ }

టీ॥ దేహాత్మవాదినామ్ - జ్ఞానానన్దాది గుణప్రదపోక్తపర
మాత్మస్నేహాదిగుణక స్వాత్మస్వరూపం విస్మృత్య ప్రకృతివికారభూ
తంశరీరమేవ ఆత్మేతి మన్యమానానా మజ్ఞానామపి, పుంసామ్ - య
థా దేహఃప్రియతమః, తమను - దేహమను, యేకళత్రాదయః, తే
షు తథా స్నేహో నభవతి, ఉభయోరపి మమతాస్పదత్వేసతి దేహే
అత్యన్తాభి నివేశాత్ప్రథమమతి స్నేహః, తతఃకళత్రాదిష్వితిభావః;
(అయమిహాశయః) "సఏకో బ్రహ్మణఆనన్దః - ఆనన్దో బ్రహ్మే
తివ్యజానాత్-సత్యంవిజ్ఞానమానన్దమ్- సత్యజ్ఞానానన్తానన్దమాత్రైకర
సమూర్తయ"ఇతి "ఏషహ్యేవానన్దయాతి - ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని
భూతానిమాత్రాముపజీవన్తీ"త్యాదిశ్రుతిభిరజస్రమావిష్కృతాపరిమి
తానన్ద స్వరూపస్య పరమాత్మనో నారాయణస్య శ్రీహరేరనుగ్రహ
దేవతాదృశానన్దప్రాప్త్యర్థం దేవాసురమనుష్యాద్య శేషజీవానాం తే
నైవ శ్రీహరిణాసూక్ష్మసూక్ష్మదేహ సమ్బన్ధాదిఘటనంక్రియతే, అ
తోఽశేష జీవానాంతస్మిన్ తాదృశ పరమానన్దమయమూర్తౌ స్వా
న్తర్యామిణిస్వానన్ద ప్రదే నైసర్గికీప్రీతిరావిర్భవతి, తత స్తత్సమ్బన్ధ
వశాత్స్వ జీవాత్మస్వరూపేచ జీవానాంప్రీతిర్భవతి, తత స్తేషాంభగ
వదిచ్ఛావశాత్తమోగుణాతిరేకేన స్వస్వదేహేషు జీవతాదాత్మ్యభ్ర
మేసతి తద్భ్రమవశాద్రజోగుణవశాచ్చ తేషాం స్వస్వదేహేష్వపి ప్రీ
తిర్భవతి, తతస్స్వస్వదేహ పోషణాద్యుపకారిషు మాతృపితృ కళ
త్రాదిరూపేషుచ తేషాంప్రీతిర్భవతి, ఏవంసతియదైషాం జీవానాం
సత్సఙ్గమాయత్త భగవదనుగ్రహవశాత్తత్త్వత్రయ వివేకజ్ఞాన పూర్వ
కం భగవదుపాసనాదౌ ప్రవృత్తిస్తదా తేషాం భగవదనుగ్రహేణైవ
దేహాదిషు పారక్యబుద్ధ్యాయథోక్త జీవతాదాత్మ్యభ్రమేనివృత్తేసతి
తేషాందేహాదిషు మమతాస్పదత్వేన పారక్యబుద్ధిర్దృఢీభవతి, తతో

దేహాదిషు తేషాంనిశ్శేషతగ్గ్రహపూర్వ ప్రీతిర్నివర్తతే, స్వస్వకాత్మని కేక్షైదేవ ప్రీతిర్భవతీతి. ఏతదేవాభిప్రేత్యశ్రూయతే "నవాఽరేపత్యుగ్గ కామాయపతిగ్గ్ప్రియోభవతి - ఆత్మనస్తుకామాయపతిగ్గ్ప్రియోభవతీ" త్యారభ్య "నవాఽరేసర్వస్యకామాయసర్వం ప్రియంభవతి ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వంప్రియం భవతీ"తి "సర్వేషామేవ భూతానాంన్నృ పే"త్యాదిచ; తతస్స్వస్వ జీవాత్మనాంపరమానన్దదాతరిపరమానన్ద మూర్తౌ స్వస్వాన్తర్యామిణి పరమాత్మనితుతద్భజనేనాతిశయితాప్రీతి రన్వహమేధమానాభవతీతివిజ్ఞాయతే. ||౫౨||

మూ|| దేహోఽతిమమతాభాక్చేత్తర్హ్యసౌనాత్మ
వత్ప్రియః । యజ్జీర్యత్యపిదేహేస్మిన్ జీవితాశా
బలీయసీ ॥ ||౫౩||

వ్యా|| యద్యస్మాత్, అవివేకదశాయాం స్వస్మిన్దేహేజీర్య త్యపి - ప్రతిక్షణం క్షీయమాణేపి, జీవితాశాబలీయసీభవతి, తస్మా త్తేఽత్యన్తమవివేకినః, దేహాత్మవివేకినాంతుద్వాదశగుణవిశిష్ట జీవస్వ రూపే జ్ఞాతేసతి, తస్మిన్ అత్మాజీవోయథాప్రియతమోభవతి మ మతాభాగ్దేహస్తు తథాప్రియతమోనభవతి. ||౫౩||

అ || జీవేపి స్నేహకారణమాహ (తస్మా)దితి =

మూ ॥ తస్మాత్ప్రియతమస్స్వాత్మా సర్వేషామపి
జన్మినామ్ । తదర్థమేతత్సకలం జగదేత చ్చరా
చరమ్|| ||౫౪||

వ్యా||తస్మాత్-పరమాత్మనో జీవానన్దయితృత్వ స్వభావాత్, అఖిలాత్మనామ్-సర్వజీవానామ్, ప్రియతమః - అత్యన్తంప్రేమాస్పదః- ఆత్మా- పరమాత్మైవ, తదర్థమ్-పరమాత్మనిమిత్తమేవ, చరాచరమ్, జీవసహితమేవసత్, జగత్ప్రియతరంభవతి, (అయంభావః) ఆదౌ తావత్సృజ్య జీవానాంమధ్యే కేషాంచి జ్జీవానాం పరమానన్దంజనయి తుం దేహ(సమ్బన్ధ)ద్వయ సంయోగంభగవాన్కారయతి, తత్పూర్వం

తేషాం స్వస్వరూపతాదృశ పరమాత్మస్వరూపోభయజ్ఞానాభావాత్తాదృశ పరమాత్మానుప్రవిష్టే స్వస్మిన్నేవ స్నేహః, తతో భగవత్కృపయా దేహద్వయే ప్రాప్తే సతి జీవస్వరూపం విస్మృత్య తద్దేహ ఏవాహమితి మత్వా దేహద్వయస్నేహవాన్ భవతి, తతో దేహమను సమ్పాదిత కళత్రాదిషు స్నేహో భవతి, చిదచిదీశ్వరజ్ఞానే ప్రాప్తే సత్యాదౌ మమతాస్పదకళత్రాదిషు స్నేహో నశ్యతి, తతః అహఙ్కారాపగమేన మమతాస్పదత్వాద్దేహే విద్యమానస్నేహోపి నశ్యతి, తతశ్చ పరమానన్దరూపస్య పరమాత్మనో నిత్యశరీరత్వాజ్జీవే పితత్సాక్షిణి పరమాత్మని చ నిత్యస్నేహో దుర్నివారః, స ఏవ హి హి కృష్ణరూపేణావతీర్ణోస్తి, తస్మాత్ తస్మిన్ స్నేహాస్ప్రేమా భవన్తి భవే॥ ౫౪॥

అ॥ ఇమమేవార్థమాహ - (కృష్ణ) మితి =

> మూ॥ కృష్ణమేనమవేహి త్వమాత్మానమఖిలాత్మనామ్। జగద్ధితాయ సోప్యత్ర దేహీవాభాతి మాయయా॥ ౫౫॥

వ్యా॥ అఖిలాత్మనామ్ - సమస్తశరీరప్రకృతీనామ్, ప్రేరకమ్, ఏనం కృష్ణం అవైహి, తర్హి దేవకీ పుత్రత్వాదికం కథం ఘటత ఇతి చేత్తత్రాహ - సోపి - పరిపూర్ణ పరమాత్మాపి, జగద్ధితాయ - తత్రత్య పుణ్యపాప వివేకజ్ఞానపూర్వకభగవత్సంరక్షణార్థమేవ, మాయయా - సఙ్కల్పేనైవ, దేహీవ - దేహవిశిష్ట పుణ్యజీవ ఇవ, ఆభాతి, ॥ ౫౫॥

అ॥ తస్మాద్భగవత్స్వరూపవ్యతిరిక్తం కిఞ్చిదపి వస్తు నానన్దజనకమస్తీత్యాహ - (వస్తుత) ఇతి =

> మూ॥ వస్తుతో జానతామత్ర కృష్ణం స్థాస్ను చరిష్ణు చ। భగవద్రూపమఖిలం నాన్యద్వస్త్విహ కిఞ్చన॥ ౫౬॥

వ్యా॥ వస్తుతః - చిదచిదీశ్వరాణాం స్వభావతః పృథక్పృథక్స్వభావమ్, జానతామ్ - వివేకినామ్, కృత్స్నఞ్చరాచరం జగద్భగవద్రూపమేవ - భగవతారూప్యతే - ప్రకాశ్యతఇతి, అన్యత్-భగవదప్రకాశ్యం కిమపివస్తునాస్త్యేవేత్యర్థః. ॥౫౬॥

మూ॥ సర్వేషామపిభూతానాం భావార్థోభవతి స్మృతః । తస్యాపి భగవాన్ కృష్ణః కిమన్యద్వస్తు రూప్యతామ్॥ ॥౫౭॥

వ్యా॥ కిఞ్చ,సర్వేషాం భూతానామ్ - సర్వప్రాణినామపి, భావార్థః - చిన్తితార్థః, జన్మాన్తరేషువా ఏకస్మిన్ జన్మనివాకాలాన్తరగతోఽర్థః, యేనస్మృతోభవతి,తస్య సర్వజనబోధకారణస్యాపి, ఏషభగవాన్ శ్రీకృష్ణఏవకారణమ్, తంవినా అన్యజ్జగద్బోధకారణభూతం వస్త్వస్తియదితర్హి నిరూప్యతామ్- భగవద్వ్యతిరిక్తం జగద్బోధకం వస్తునాస్త్యేవేతి భావః. ॥౫౭॥

అ॥ తస్మాత్సర్వ జగద్బోధకారణ భూతోనారాయణ ఏకఏవేతి జ్ఞాత్వామేతం సమాశ్రితా భవన్తితఏవసంసారార్ణవంతరన్తీతివదన్ ప్రకరణార్థ ముపసంహరతి- (సమాశ్రితా) ఇతి॥

మూ॥ సమాశ్రితాయే పదపల్లవప్లవం మహత్పదం పుణ్యయశోమురారేః । భవామ్బుధిర్వత్సపదంపరం పదం పదంపదంయద్విపదాంనతేషామ్॥ ॥౫౮॥

వ్యా॥ పుణ్యయశాశ్చాసౌ మురారిశ్చ, తథాపుణ్యశబ్దేన గుణాభిధానానాం శ్రవణమాత్రేణ ముక్తాభవన్తీత్యర్థం సూచయతి,తస్యపదపల్లవప్లవమ్ - పల్లవవదతికోమళ పద, మేవ, ప్లవః - అపారసంసారనారాంనిధితరణేసుదృఢానౌః, తక్కిం-దృగ్భూతమ్? మహత్పదమ్- మహతామ్ - ఘోరభవార్ణవాదుత్తర్తుమిచ్ఛతామ్, పదమ్-అపునరావృత్తి కరమాశ్రయస్థానమ్, “నచపునరావర్తతేనచ పునరా

వర్తతే" ఇతి "యద్గత్వానినివర్తన్తేయోగీశ్వవిసర్గమే" ఇతిచశ్రుతేః; "యాద్గత్వాననివర్తన్తే తద్ధామపరమంమమే"తి స్మృతేశ్చ; ఏవంభూతంపదమ్,యేసమాశ్రితాః - "భక్తియోగోబహువిధోమార్గైర్భామినిభావ్యత"ఇత్యుక్తరీత్యాకేచిచ్ఛ్రివణైకనిష్ఠాః, కేచిత్కీర్తనైకనిష్ఠాః, కేచిద్ధ్యానపూజావన్దనాదినిష్ఠాః, ఏవంబహువిధమార్గేణ ఆశ్రితాభవన్తీత్యర్థః; తేషాంభవామ్బుధిర్వత్స పదంభవతి, భగవద్భజనోపక్రమమాత్రేణాపారోపిభవామ్బుధిర్వత్సతరపదమానంభవతి,అనాయాసేనతరన్తీత్యర్థః;ఏవంగుణవిశిష్టా భక్తాస్సంసారార్ణవమలక్షీకృత్యతదుపర్యేవసఞ్చరన్తీత్యర్థః. తేషాంపరంపదమ్- కాలకర్మగుణాతీతభగవత్స్వరూపభూతవైకుణ్ఠమేవపదమ్ - నిత్యవాసస్థానమ్, అతోఽపిపదామ్ - కాలకర్మగుణ నిమిత్తోపద్రవాణామ్, పదమ్ - తన్నిదానం యద్భుతితంతత్తేషాంనాస్తి. ॥౫౮॥

అ॥ "బ్రహ్మణకాలాన్తరగతంతత్కాలీనం కథంభవే"దితిపృష్టప్రశ్నోత్తర ముపసంహరతి (ఏతత్త) ఇతి =

> మూ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతం యత్పృష్టోఽహమిహ
> త్వయా । యత్కౌమారేహరికృతం పౌగణ్డేకీర్తి
> తం భువి ॥ ॥౫౯॥

వ్యా॥"యత్కౌమారేహరికృతంవిదుర్గ పౌగణ్డకేఽర్భకాః"ఇతియత్పృష్టమేతత్సర్వ మాఖ్యాతమ్ - తత్రోత్తరమిత్యర్థః. ॥౫౯॥

అ॥ ఉపాఖ్యానవక్తుశ్శ్రోతౄణాంచఫలమాహ(ఏత)దితి =

> మూ ॥ ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితంమురారే రఘార్దనంశాద్వలభోజనంచ । వ్యక్తేతరద్రూపమజోర్వభిష్టవం
> శృణ్వన్గృణన్నేతినరోఽఖిలార్థాన్॥ ॥౬౦॥

వ్యా॥ సుహృద్భిః- గోపైస్సహ, చరితమ్- "సన్త్వమితోదర్శయన్తస్స్వంస్వాంభోజ్యరుచింపృథ" గిత్యాదినా ; అఘార్దనమ్-

అఘేనవత్స బాలపీడనమ్, శ్రీకృష్ణేనాఘ సంహారంచ ; "వత్సానారుద్ధ్యశాద్వల" ఇత్యుక్తక్రమేణ శాద్వలభోజనమ్ - వత్సైస్సశాద్వలభోజనంచ; జీవనమితి పారేపి సపవార్థః, వ్యక్తేతరం రూపమ్- వ్యక్తమ్ - ప్రకృతికార్యమ్, తదితరమ్- అప్రాకృత దివ్యమఙ్గళ విగ్రహరూపమ్, "వ్యదృశ్యన్తఘనశ్యామా" ఇత్యాద్యుక్తక్రమేణ సాక్షాద్భగవద్రూపంచ, అజేన- బ్రహ్మణా, ఉరు - అధికం, అభిష్టవంచ- ఉపనిషత్స్వరూపస్తవంచ, అఖిలార్థాన్ - ధర్మాదిరూపాన్ ॥ ౬౦॥

మూ ॥ ఏవంవిహారైః కౌమారైః కౌమారంజహతుర్వ్రజే । నిలాయనైస్సేతుబన్ధైర్మర్కటోత్ప్లవనాదిభిః ॥ ౬౧॥

వ్యా॥ (ఏవ)మితి = ఏవమ్ - "కళనాక్ష్యైస్స్వకాలేన వత్సపాలౌబభూవతు" రిత్యారభ్య "తతశ్చపౌగణ్డవయస్శ్రితా" విత్యన్తంమధ్యే కౌమారైః, విహారైః - లీలాభిః, కౌమారంజహతురిత్యనేన స్వయంకాలాతీతోపి తత్తత్కాలోచితం వయోగృహ్ణాతీతిభావః; నిలాయనైః - నిలీయ నిలీయక్రియమాణైః క్రీడావిశేషైః, సేతుబన్ధైః - సరిత్క్రీడాభిః, మర్కటవత్ ప్లవనమ్ వృక్షాద్వృక్షాన్తరధావనమ్, తదాదిభిః. ॥౬౧॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతేదశమస్కన్ధే - చతుర్దశాధ్యాయః,

వత్సాపహారకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా

శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీః

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాంనమః.